

LEMPÄÄLÄ AIMALA AIMALANKANGAS LITTUNEN

Arkeologiset tutkimukset 17.–27.5.2017

Tutkimusraportti

Juha Ruohonen
Arkeologia
Turun yliopisto

Turun yliopisto
University of Turku

Tiivistelmä

Turun yliopiston arkeologian oppiaine teki arkeologisia kaivaustutkimuksia Lempäälän Aimalan Aimalankankaalla 15.–27.5.2017 välisenä aikana. Tutkimuksia johti arkeologi Juha Ruohonen. Tutkimusten tarkoituksena oli saada konkreettisia havaintoja perimätiedon ja tarinoiden tuntemasta Aimalan keskiaikaisesta kirkosta. Littusen tilan piha-alueelle avattiin kolme koeojaa ja kaivettiin viisi koekuoppaa. Koeojista ja niihin tehdyistä laajennuksista tuli esille runsaasti hautoja, joista kokonaan tutkittiin kaikkiaan kymmenen. Täysin esineettömien ruumishautojen yksityiskohdat viittaavat keskiaikaiseen kirkkomaahan. Ajoitus lähinnä 1300-luvulle varmistettiin radiohiiliajoituksilla. Lisäksi samalta alueelta saatiin havaintoja viikinkiaikaisesta toiminnasta. Varsinaisia kirkkorakennuksen jäännöksiä ei löydetty, mutta tutkitut alueet olivat varsin suppeita ja sijaitsivat lähellä toisiaan. Tutkimusten aikana myös Littusen talon ja Kirkkojärven välistä aluetta prospektoitiin metallinilmaisimilla. Peltoalueelta löytyi runsaasti erilaista esineistöä viikinkiajalta 1900-luvulle.

Arkisto- ja rekisteritiedot

Tutkimusraportin nimi ja laajuus: Lempäälä Aimala Aimalankangas Littunen. Arkeologiset tutkimukset 15.–27.5.2017. Tutkimusraportti. (Kansilehti, 66 sivua + liitteet)

Kunta: Lempäälä

Tutkimuskohde: Aimala Aimalankangas (muinaisjäännösrekisterin tunnus 178010004)

Tutkimuksen laatu: Arkeologinen koekaivaus ja metallinilmaisprospektointi

Kohteen ajoitus: rautakausi ja keskiaika

Koordinaatit (ETRS-TM35FIN): p=6803800, i=323305 (alueen keskikoordinaatit), z=85–90 m mpy

Maanomistaja: yksityinen

Tutkimuksen toteuttaja: Turun yliopisto, arkeologian oppiaine

Kaivausjohtaja: Juha Ruohonen

Muu henkilökunta: Siiri Tuomenoja, Anne-Mari Liira, Sisko Jokisalo, Elina Mattila, Turkka Kaukametsä

Tutkimuslupa: Museovirasto 28.04.2017 (MV/50/05.04.01.02/2017)

Kenttätöaika: 15.–27.5.2017

Tutkitun alueen pinta-ala: koeojat 104 m² + koekuopat 10 m²

Tutkimuksen päärahoittajat: Suomen Kulttuurirahaston Pirkanmaan rahasto, Lempäälä-Seura ry., Lempäälän seurakunta.

Löydöt: Turun yliopisto, arkeologian oppiaineen kokoelmat, TYA 915:1–72

Digitaaliset valokuvat: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto, päänumero TYA 53

Kartat: 10 karttaa

Raportin säilytyspaikka: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto

Aikaisemmat tutkimukset: R. J. Palmroth, tarkastus 1952

Aikaisemmat löydöt: kirkkoon tai hautausmaahan liittyviä löytöjä ei ole talletettu

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
1.1. Aimalankankaan muinaisjäännösalue.....	4
1.2. Aimalan kirkko.....	7
1.3. Vuoden 2017 tutkimusten toteutus	8
2. Tutkimusalueet ja kaivausmenetelmät.....	10
2.1. Koeoja 1.....	12
2.2. Koeoja 2.....	22
2.3. Koeoja 3.....	27
2.4. Koekuopat	31
2.4.1. Koekuoppa 1.....	32
2.4.2. Koekuoppa 2.....	32
2.4.3. Koekuoppa 3.....	34
2.4.4. Koekuoppa 4.....	35
2.4.5. Koekuoppa 5.....	36
2.4.6. Maaperän kairaukset	37
3. Ruumishaudat	38
3.1. Hauta 1 [H1].....	39
3.2. Hauta 2 [H2].....	41
3.3. Hauta 3 [H3].....	43
3.4. Hauta 4 [H4].....	47
3.5. Hauta 5 [H5].....	48
3.6. Hauta 6 [H6].....	50
3.7. Hauta 7 [H7].....	52
3.8. Hauta 8 [H8].....	55
3.9. Hauta 9 [H9].....	56
3.10. Hauta 10 [H10]	57
3.11. Hautakuvio ruudussa 812/299.....	58
4. Peltoalueen prospektointi.....	59
5. Yhteenveto ja tulokset	61
Lähteet, raportit ja kohdetta käsittelevä kirjallisuus.....	65

Liitteet

Osteologinen analyysi, kartat

1. Johdanto

1.1. Aimalankankaan muinaisjäännösalue

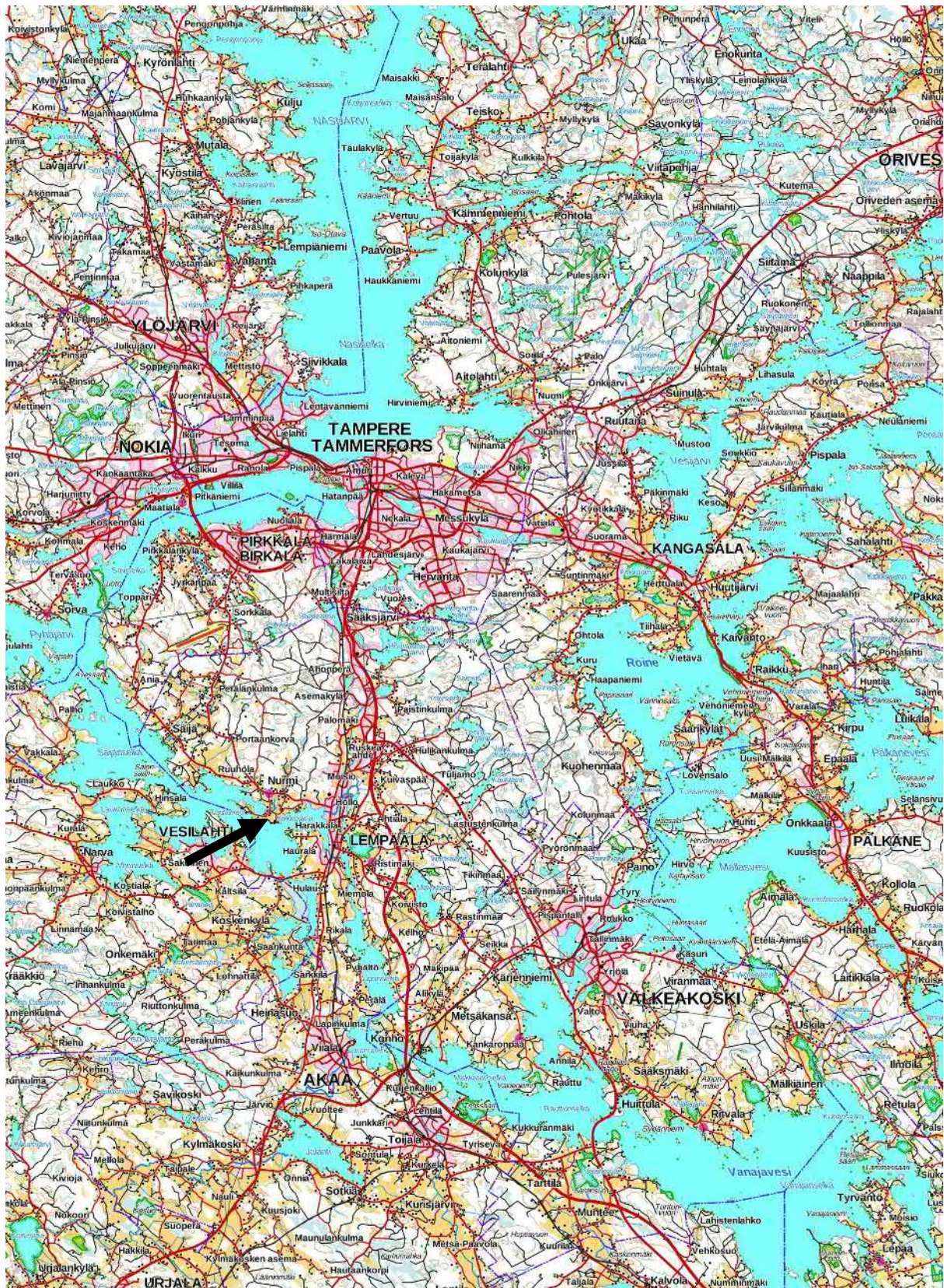
Aimalankankaan laaja muinaisjäännösalue (muinaisjäännösrekisteritunnus 178010004) sijaitsee Lempäälän Aimalan kylässä Kirkkojärven länsirannalla loivasti järveen viettävällä pellolla sekä soraharjun laella ja päällä Kylälahdentien ympäristössä (kuvat 1 ja 2).

Ennen tässä esiteltäviä vuoden 2017 kaivaustutkimuksia Aimalankankaan muinaisjäännösaluetta on muinaisjäännösrekisterin tietojen perusteella pidetty kivikautisena/varhaismetallikautisena asuinpaikkana ja kalmistona sekä rautakautisena/varhaiskeskiaikaisena asuinpaikkana.

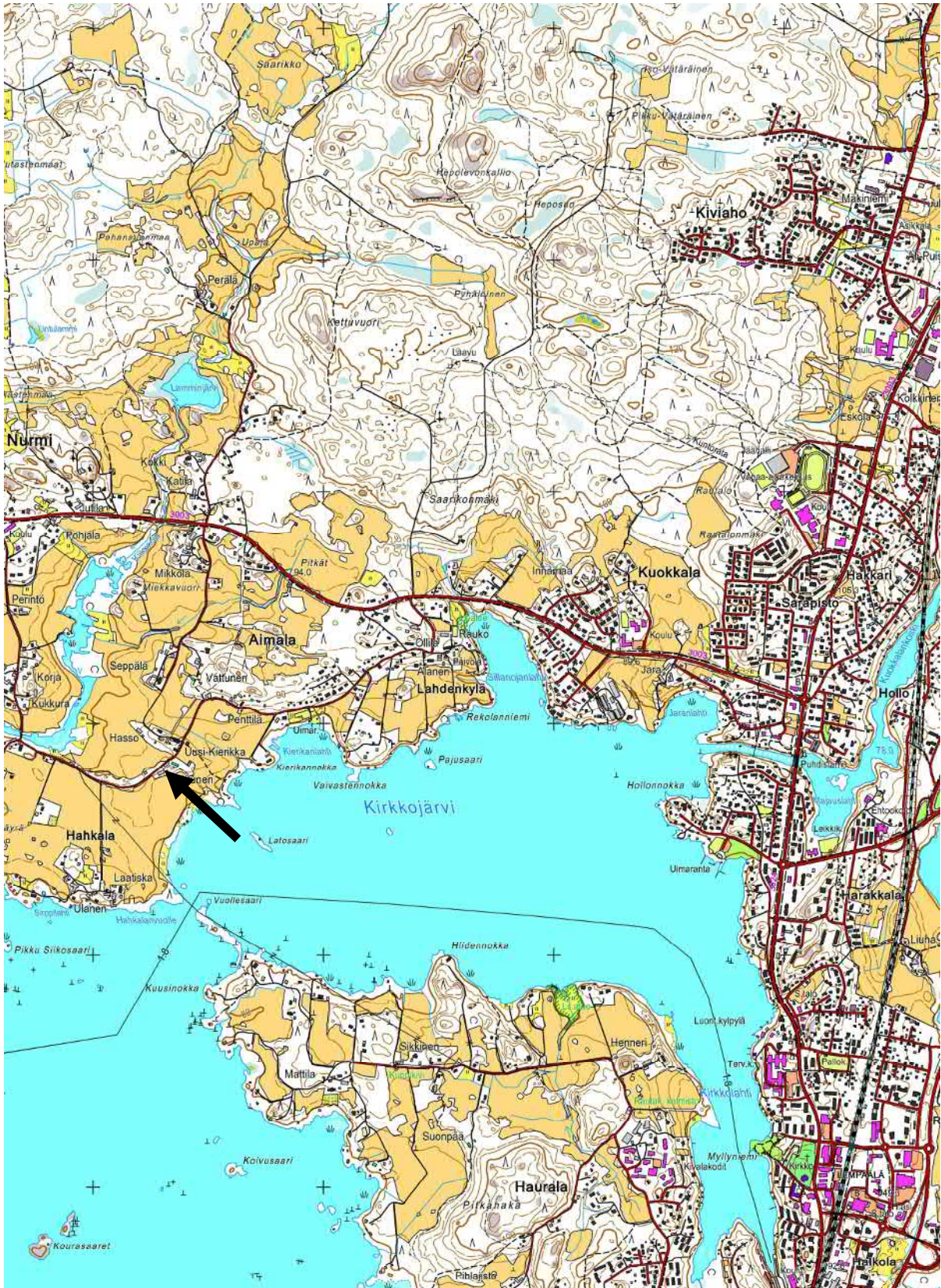
Alueella on tehty suhteellisen paljon arkeologisia tutkimuksia. Vuonna 1935 löydettiin noin 200 m Littusen talosta Tappuraan vievän tien (nyk. Lahdenkyläntie) tuntumasta järven puolelta hiekanotossa vasarakirves, oikokirves ja keramiikkaa. Löytöpaikkaan liittyi myös jonkinlainen kehämäinen kivirakennelma (Voionmaa 1935). Vuoden 1994 arkeologisen inventoinnin yhteydessä tehtiin lähinnä esihistorialliseen toimintaan liittyviä pintapoimintalöytöjä (keramiikkaa, kvartsi- ja kivilaji-iskoksia, kuonaa) erityisesti Littusen tilan rakennusten koillis- ja itäpuoleiselta pellolta (Vuorinen 1995, 73-79, 257).

Vuonna 2006 tehdyissä koekaivauksissa löydettiin kylän yhteismaan alueella sijaitsevan soraharjun sorakuopan länsiprofiilista merkkejä rautakautisesta polttokalmistosta (Adel 2006). Löydöt ovat rautakautista keramiikkaa, palanutta luuta ja palanutta savea. Vuonna 2007 siirtoviemäriinjan rakentamisen valvonnassa löytyi Lahdenkyläntien alta varhaismetallikautinen kuoppaliesi ja palaneen hiekan alue. Sen jälkeen paikalla suoritetuissa pelastuskaivauksissa löytyi myöhäisrautakauden/varhaiskeskiajan rakenteita, kulttuurikerrosta ja esinelöytöinä mm. kuparilevyn palasia, joista yksi on peräisin asian suusta, ja ns. rautakauden tyyppin keramiikkaa. (Adel 2007; Pellinen 2007; Poutiainen 2007a; 2007b)

Lempäälän Aimalan Aimalankankaan Littusen talon pihapiirissä tehtäviin arkeologisiin tutkimuksiin ryhdyttiin Lempäälä-Seuran aloitteesta. Tutkimustyö tarinaperinteen ja historiallisten kuvausten tuntemaan Aimalan kirkon paikan selvittämiseksi alkoi esitutkimuksilla ja suunnittelulla jo vuoden 2016 aikana, kun Lempäälä-Seura sai Suomen Kulttuurirahaston Pirkanmaan maakuntarahastolta hankkeeseen suunnatun apurahan. Allekirjoittanut teki perjantaina 24.6.2016 Aimalaan tehtiin alustava maastotarkastus potentiaalisten tutkimusalueiden kartoittamiseksi (mukana allekirjoittaneen lisäksi Ilkka Mäkinen, Mikko Tappura ja Pekka Mäenpää). Ehdotuksia kirkon sijaintipaikaksi oli paikkakunnalla esitetty useitakin, mutta tämän kirjoittajan silmiin varteenotettavin vaihtoehto löytyi Aimalankankaan harjun laelta, Littusen tiilinavetan ympäristöstä, johon tarinoiden luulöydöt myös kiinnittyivät. Muut, eri aikoina kirkon paikaksi esitetyt kohteet (kuten Lahdenkyläntien pohjoispuolella soranottoalueella ja Littusen itäpuolella Uusi-Kierikan soranottoaikan ympäristössä) olivat lähinnä valistuneita arvauksia ja muuttunutta suullista perimätietoa ilman todellista faktapohjaa. Varsinaisiin arkeologisiin koekaivauksiin Aimalassa ryhdyttiin toukokuussa 2017. Pyrkimyksenä oli löytää Aimalan kirkkoon tai kirkkomaahan liitettäviä konkreettisia jälkiä, kuten ajankohdan esineistöä, ruumishautoja tai rakenteisiin kuuluneita kivijalan osia. Varsinaiseksi tutkimusalueeksi valittiin tiilinavetan ympäristö Littusen päärakennuksen lounaispuolella.

Kuva 1. Lempäälä Aimala Aimalankangas (Littunen). Tutkimusalueen sijainti osoitettu nuolella. Ote Maanmittauslaitoksen maastokarttarasterista 1:250 000 (karttalehti M4L).

Kuva 2. Lempäälä Aimala Aimalankangas (Littunen). Tutkimusalueen sijainti osoitettu nuolella. Lempäälän kirkonkylän oikealla. Ote Maanmittauslaitoksen peruskarttarasterista 1:20 000 (karttalehti M4122R).

1.2. Aimalan kirkko

Lempääläiset kävivät ensin kirkkoa Karkussa, sitte Pirkkalassa. Senjälkeen rakensivat oman kirkkonsa Aimalan kylään. Vesilahtelaiset närkastyivät kun heille tuli niin pitkä kirkkomatka yli Toutosen. Kolme miestä, yksi Mustisista, toinen Hakimäestä, kolmas Menkalasta, tuumivat, mitä olisi tehtävä - palkkasivat puolihullun miehen Hollolasta polttamaan kirkon Aimalassa.

Edellä mainitun otteen Aimalan keskiaikaista kirkkoa käsittelevästä paikallistarinaa tallensi vuonna 1861 tuolloin vain 21-vuotias ylioppilas David Skogman (aik. Taave Mikkola) Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran stipendiaattina toimiessaan (Skogman 1864). Vastaavat kertomukset paikallisesta kirkosta olivat eläneet alueella vahvana pitkään, sillä ensimmäiset maininnat Aimalan kirkosta on merkitty muistiin jo 1700-luvun puolivälissä laadittuihin pitäjänkertomuksiin. Kyseistä kirkkorakennusta on pidetty Lempäälän ja Vesilahden alueelle viimeistään sydänkeskijajalla muodostetun yhteisen (Vesilahden) pitäjän kirkkona. Historiallisia asiakirjalähteitä ei Aimalan kirkosta ole lainkaan säilynyt, mutta sen käyttö on seurakuntien muun kehityksen kannalta ajoitettu 1300-luvulle ja paikallistarinaassakin ilmenevä kirkonpoltto 1400-luvun alkupuolelle. Tarinassa esiintyneen palon jälkeen seurakunta olisi tulkittu jaetun kahtia Vesilahdeksi ja Lempääläksi, joihin molempiin rakennettiin myös uusi kirkko. Aimalan kylään ei uutta kirkkoa enää rakennettu, vaan siitä jäivät jälkipolville kertomaan ainoastaan lukuiset myöhemmin talteen kirjoitetut kansantarinat.

Kuva 3. Ote Lempäälän 1760-luvulla laaditusta pitäjänkartasta. Aimalan (kartassa Ajmala) kylä kuvan keskellä (Lantmätstyrelsens Leverans 1850, nr 126a, Riksarkivet, Stockholm).

Kirkon konkreettinen paikka on ollut vielä 1700-luvulla ja 1800-luvunkin puolella paikallisten tiedossa. Esimerkiksi 1700-luvun pitäjänkertomusten mukaan Aimalassa olisi vielä tuolloin ollut nähtävissä kirkkoon kuuluneita kiviä, seinävallia ja jonkinlaisia hautamerkkejä (esim. Edner 1753 [1964]).

Seuraavalla vuosisadalla Littusen talo siirtyi Aimalan tiiviistä ryhmäkylästä hieman syrjään juuri kirkonpaikan läheisyyteen Aimalankankaalle. Kertomuksessaan Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä A. O. Heikel kertoi käyneensä Äimälän (po. Aimalan) kylässä vuoden 1879 aikana (Heikel 1882). Hänen mukaansa kirkon peruskivet oli Littusen isäntä siirräntänyt uuden kavinavettansa kivijalkaan. Isäntä kuitenkin muisteli kivien muodostaneen suorakaiteen muotoisen rakenteen, jonka koko nykymitoissa olisi ollut noin 9 x 7 metriä. Heikelin tehdessä tarkastusta paikka oli perunamaana vieressä olevaa hiekanottoa lukuun ottamatta.

Aimalan kirkon paikka painui sittemmin lähes kokonaan unohduksiin. Kylässä viime vuosiin asti kerrottujen kuulopuheiden, joita kuultiin myös vuoden 2017 aikana kaivauksilla, mukaan Littusen tiilinavettaa rakennettaessa olisi työmaalta löytynyt runsaasti ihmisluita, muun muassa leukaluu, joiden arveltiin olleen peräisin Aimalan kirkkomaasta. Tarinat perustuvat todellisiin havaintoihin, sillä Museoviraston arkistosta tämän kirjoittaja löysi rakennustyömaan toukokuussa 1952 tarkastaneen Reino J. Palmrothin laatiman muistion (Palmroth 1952). Raportin perusteella Littusen navetan perustuksia kaivettaessa oli peltorinteestä alkanut tulla esille heikosti säilyneitä ihmisluita, joista talon rouva oli tehnyt Muinaistieteelliselle toimikunnalle ilmoituksen. Lukuisista kirkkotutkimuksistaan tunnettu maisteri Palmroth kävi rakennustyömaalla 24.5.1952, jolloin hän saattoi navetan perustuskaivannon reunassa todeta useita todennäköisiä ruumishautoja sekä palamisjätettä. Löydöt ja havainnot eivät tuolloin johtaneet jatkotutkimuksiin, mutta kaikki kaivuutöissä esiin tulevat mahdolliset esine- ja muut löydöt pyydettiin tallettamaan; Palmroth myös lupasi vielä käydä paikalla myös uudemman kerran. Uutta vierailua ei liene tapahtunut, tai ainakaan vierailusta ei laadittu enää uutta muistiota. Ensimmäisenkin tarkastusmatkan muistio hautautui arkiston kätköihin.

Vaikka Aimalankankaan alueella on 1900-luvulla ja 2000-luvun alussa tehty suhteellisen runsaasti arkeologisia tutkimuksia (ks. ed. luku), ei Aimalan kirkonpaikka ennen vuotta 2017 herättänyt tutkijoissa kiinnostusta. Sen mahdollista olemassaoloa ei välttämättä edes tiedostettu arkeologisten tutkimusten keskittyessä aiemmin lähinnä esihistorian periodeihin (vrt. kuitenkin Vuorinen 1995, 77, jossa lyhyesti mainitaan sitkeästi edelleen elävä perimätieto kirkosta). Kirkosta tai kirkkomaasta ei myöskään ole saatu aiemmin (vuoden 1952 tiilinavetan rakentamista lukuun ottamatta) konkreettisia merkkejä päivänvaloon. Kun 2000-luvun alussa toteutetun siirtoviemärihankkeen yhteydessä avattiin laajoja alueita aivan navetan läheisyyteen, nämä tutkimusalueet onnistuivat myös kiertämään kirkkomaan paikan. Tutkimushistoriallisesti voidaankin Aimalan kirkon etsimiseen keskittyneitä vuoden 2017 tutkimuksia Littusen pihapiirissä pitää erityisen merkittävinä.

1.3. Vuoden 2017 tutkimusten toteutus

Aimalan Aimalankankaan Littusen arkeologiset tutkimukset toteutettiin vuoden 2017 aikana 15.-27.5. välisenä ajankohtana. Työ toteutettiin Turun yliopiston arkeologian oppiaineen tutkimushankkeena. Tutkimuksia varten Museovirastolta haettiin tutkimuslupa (päätös MV/50/05.04.01.02/2017, päivätty 28.4.2017). Kaivaustutkimusten aikana tutkimuslupaa laajennettiin viereisen peltoalueen ympäristön prospektointiin (Olli Soinisen sähköposti 22.5.2017) keskiajasta mahdollisesti kertovien esinelöytöjen toivossa.

Kuva 4. Viistoilmakuva Littusen pihapiiristä. Vasemmalla vuonna 1952 rakennettu tiilinavetta, jonka ympäristöön vuoden 2017 arkeologiset tutkimukset keskittyivät, oikealla tilan päärakennus. Prospektointia tehtiin edustalla näkyvällä peltoalueella. Oikealla taustalla Aimalan historiallinen kylätontti. Kuvattu luoteeseen. Kuva J. Ruohonen.

Tutkimuksia johti FM Juha Ruohonen. Kenttätöhenkilöstöön kuului mittauksista ja dokumentoinnista vastaava tutkija HuK Siiri Tuomenoja ja osteoarkeologi FM Anne-Mari Liira sekä arkeologian opiskelijat Sisko Jokisalo, Elina Mattila ja Turkka Kaukametsä. Jokisalo ja Mattila myös avustivat kaivausjohtajaa karttojen puhtaaksi piirrossä. Kaivausavustajina toimivat muun muassa Ilkka Mäkinen, Anssi Mäkinen, Hannu Mäkinen, Helka Mäkinen, Pekka Mäenpää, Asmo Kallio ja Mauno Tavast. Peltoalueen metallinilmäprospektointiin osallistuivat J.-P. Kiiski, Ari Palonen ja Pasi Helin Muinaisen Pirkanmaan Etsijät -ryhmästä. Turun yliopiston arkeologian oppiaineen ja Lempäälä-Seuran lisäksi tutkimusten taustatahoina toimivat mm. Suomen Kulttuurirahaston Pirkanmaan rahasto, Nurmen kyläyhdistys, Kalevi Aro, Suomen muinaistutkimuksen tuki ry ja Maanala Oy. Huoltoapua saatiin lisäksi monilta paikallisilta toimijoilta ja kyläaktiiveilta, joista mainittakoon erityisesti Mikko Tappura. Analyysivaiheeseen saatiin avustusta myös Lempäälän seurakunnalta.

Tutkimukset toukokuussa 2017 tehtiin pääosin hyvien olosuhteiden vallitessa. Kaivaus-, mittaus- ja dokumentointivälineinä käytettiin Turun yliopiston arkeologian oppiaineen välineistöä. Kaivausvälineinä käytettiin lapiota ja lastaa, tarkemmin tutkittavissa yksiköissä, kuten haudoissa, hienovaraisempaan ja pienimuotoisempaan kaivamiseen tarkoitettuja kaivausvälineitä. Kaivettu maa seulottiin, pintamaata ja puhtaaksi tulkittua pohjamaata lukuun ottamatta, 4 mm silmäkoon seulalla. Maata kairattiin maanäytekairalla (sylinterin halkaisija 15 mm) ja prospektoitiin metallinilmäisimellä (Garrett AT Pro).

Mittaukset ja yleiskartoitus tehtiin Turun yliopiston arkeologian oppiaineen RTK-GPS-laitteella ja takymetrillä. Koordinaatteina käytettiin kaivauksille luotua omaa, paikallista topografiaa noudattavaa koordinaattijärjestelmää, jossa x kasvaa luoteeseen (kulku harjua ylös) ja y kasvaa koilliseen (kulku harjun suuntaisesti). Kaivauskoordinaatiston pääilmansuunnaksi (x) valittiin rinteen viettosuunta, tiilinavetan ja saunan seinälinjojen keskiarvo, 160 goonia. Koeojien suunta oli tiilinavetan seinälinjojen

pituussuuntaan nähden siis 100 goonin (90 asteen) kulmassa. Koeoja 1 sidottiin myös ETRS-TM35FIN -tasokoordinaattijärjestelmään. Käytettävää koordinaatistoa varten alueelle luotiin tarkkuus-GPS:llä kiintopisteverkosto. Tarkat suunnat on raportissa ilmoitettu gooneina eli uusasteina. Peltoprospektoinnissa löytyneiden esineiden sijaintitiedot talletettiin suoraan ETRS-TM35FIN – tasokoordinaattijärjestelmässä.

Löydöt on luetteloitu Turun yliopiston arkeologian oppiaineen kokoelmiin päänumerolle TYA 951. Säilytettävät metalliesineet on konservoitu Arkebuusi osk:n toimesta. Luetteloidut digitaalikuvat on liitetty Turun yliopiston arkeologian oppiaineen kokoelmiin päänumerolle TYA 53. Kaikki raportissa esitetyt kuvat ovat raportin tekijän ottamia ellei niissä toisin mainita.

Kaikista talteen otetuista ihmisluista on tehty osteologinen analyysi (liite 1; Liira 2019). Osteoarkeologi Anne-Mari Liiran tekemän luuanalyysin tuloksia on käytetty hyödyksi myös tässä raportissa. Luista ja muista näytteistä on lisäksi tehty radiohiiliajoituksia (tähänastiset tulokset esitetty tässä raportissa). Talteen otettiin luu- ja esinelöytöjen lisäksi hiili-, maa- ja puunäytteitä. Tätä kirjoittaessa viimeksi mainittujen näytteiden analysointi on vielä kesken tai kokonaan tekemättä.

Työskentelyrauhan saamiseksi tieto tutkimuksista pyrittiin kaivausten aikana rajaamaan vain hankkeessa mukana oleviin tahoihin. Kaivausten aikana tutkimuksia kävi seuraamassa runsaasti kiinnostuneita sekä lähialueelta että kauempaa. Paikalla kävi muun muassa läheisen Nurmen koulun koululuokka opettajineen. Tutkimustuloksista ilmestyi tiedote Turun yliopiston kautta 30.6. ja tutkimuksista kirjoitettiin tuoreeltaan sanomalehtiartikkeli paikalliseen Lempäälän-Vesilahden Sanomiin (ilm. 31.5.) Tiedotteeseen perustuen tutkimukset huomioitiin 31.5. ja 1.6. muun muassa Yle Uutisissa (Pirkanmaan uutiset), Aamulehdessä, Ilta-Sanomissa, Turun Sanomissa, Sanassa ja Helsingin Sanomissa (2.6.). Kaivausten jälkeen tutkimuksista on ilmestynyt seuraavat tutkimustuloksia esittelevät artikkelit: Oli kirkko Aimalassa. Arkeologiset tutkimukset Lempäälässä 2017 (J. Ruohonen: Lempäälä-Seura ry 2018), Taruista todeksi. Aimalan keskiaikaisen kirkon jäljillä Lempäälässä (J. Ruohonen: Hiisi 1/2018, s. 12-20), Käärinliinoinhin kätkeyty. Aimalan kirkkomaan vainajien kertomaa (A.-L. Liira & J. Ruohonen: Lempäälän Joulu 2019, s. 4-6) ja Koekaivaukset keskiaikaisella Lempäälän Aimalan kirkkomaalla (J. Ruohonen: Pirkan maan alta 16 [2019], s. 46-61).

2. Tutkimusalueet ja kaivausmenetelmät

Tutkimusten aikana alueelle mitattiin kaikkiaan kolme koeojaa ja viisi koekuoppaa (kuva 5). Koeojilla pyrittiin kartoittamaan sekä maakerrosten säilyneisyyttä Littusen pihapiirissä että hautaukseen soveltuvia alueita sen ympäristössä. Koeojat sijoitettiin jo kesän 2016 katselmuksessa otollisimmiksi katsottuihin paikkoihin 1950-luvulla rakennetun tiilinavetan läheisyyteen. Tutkimusalueet pyrittiin sijoittamaan niin, että niistä olisi mahdollista saada yhtenäisenä otoksena selville mahdollisimman runsaasti alueen historiallista maankäyttöä ja maalajeja. Tutkimusalueet sijoitettiin niin, että niistä olisi mahdollisimman vähän haittaa muulle pihapiirissä tapahtuvalle toiminnalle. Alueen laajuutta selvitettiin lisäksi koekuopilla ja laajemmalle alueelle tehdyillä maaperän kairauksilla.

Kuva 5. Tutkimusalueiden sijainti. Ortoilmakuvaan merkitty koeojien 1–3 ja koekuoppien (KK) 1–5 sijainti Littusen tiilinavetan ympäristössä. Pohjana Maanmittauslaitoksen ortoilmakuva (väriorto, karttalehti M4122E).

Kaksiosainen koeoja 1 sijoitettiin tiilinavetan ja saunarakennuksen väliin peltoa kohti viettävään rinteeseen kahden metrin levyisenä kaikkiaan 30 metrin matkalta. Tätä lyhyempi koeoja 2 avattiin tiilinavetan koilliskulman läheisyyteen nurmialueelle lähelle harjun lakea. Ojasta tehtiin metrin leveä ja 6,5 metriä pitkä. Edellisen viereen muutamien metrien etäisyydelle avattiin kaivausten loppupuolella vielä koeoja 3. Tiilinavetan seinän vierestä alkava ja kylätiehen ulottuva koeoja oli kaikkiaan 12 metriä pitkä ja metrin leveä. Koeojia avattiin yhteensä 98,5 m² alalta. Koeojiin tehtiin tutkimusten edetessä tarpeen mukaan vielä pieniä laajennusalueita yksiköiden pohjaan kaivamiseksi, yhteensä noin 5,5 m².

Koeojien nurmipeitteisen osan kohdalla pintakerros poistettiin levyinä erillisiin kasoihin niin, että kaivausten päätyttyä nurmikko oli mahdollista asettaa takaisin paikoilleen. Nurmen alta esiin tullut multakerros poistettiin lapiolla omiin kasoihin kevytpeitteiden päälle kaivausalueen viereen. Tämän jälkeen soran- ja humuksensekaista sekoittunutta kerrosta ja täyttömaata poistettiin lapiolla ja lastoilla koeojista vaihtelevasti noin 18–45 cm paksuudelta, kunnes saavutettiin hiekkakerroksen pinta. Peltoalueella savipitoista maata poistettiin kyntökerroksen syvyydeltä noin 20 cm. Mikäli

poistetun kerroksen alta vastaan tuli puhdas sekoittumaton maa, tehtiin sen alueelle tarkistuspistoja tai kaivettiin pieniä alueita vielä syvemmälle asian varmistamiseksi. Sekoittuneiden kerrosten poistamisen jälkeen tavoitettiin koeojissa dokumentoitava taso 1.

Tiilinetan lähellä olevien koeojien pintakerroksista saatiin esille tuoreempaa tasaus- ja täyttömaata, josta tavattiin muun muassa modernia rakennusjätettä, kuten tiilen kappaleita, lankanauloja, pullonkorkkeja, kattotiiltä sekä fajanssiastioiden sirpaleita. Navetan ja saunarakennuksen läheisyydestä saatiin esiin myös useita putki- ja kaapelikaivantoja jo kaivausten alkuvaiheessa. Toisaalta kaivauksissa havaittiin myös myöhemmin muokkaamattomia alueita, joista tietyssä syvyydessä esiin tuli vähäkininen ja helposti kaivettava hieno sora- ja hiekkamaa.

Tason 1 jälkeistä kerrosta (1. kerros) kaivettiin lastoilla noin 10 cm tekninen kerros. Kerroksen 1 jälkeen saavutettiin taso 2. Osa kerroksen 1 likamaakuvioista kaivettiin taso- ja yksikkökaivausmenetelmiä yhdistäen. Metallinilmaisinta käytettiin kaivausalueilla ennakoivasti. Suurin osa esille saaduista likamaaläikistä kaivettiin pohjaan yksikköinä teknisissä 5–10 cm tasoissa. Osa anomaliaista jätettiin kuitenkin tasoon 1 (esimerkiksi osa hautakuvioista).

Tutkimusten päätyttyä pohjaan kaivamattomille alueille asetettiin suojaksi vettä läpäisevää rakennusharsoa. Myös osa koeojien seinämistä suojattiin harsolla. Tämän jälkeen kaikki alueet täytettiin entiselleen ja koeojien sekä -kuoppien kulmat merkittiin maan sisään lyödyillä puupaaluilla tai metallipiikeillä.

2.1. Koeoja 1

Kaksiosainen koeoja 1 sijoitettiin tiilinetan ja tätä ilmeisesti jonkin verran vanhemman puisen saunarakennuksen väliin. Oja sijoitettiin rakennusten väliin niin, ettei kaivettaessa vastaan tulisi esimerkiksi navettaa rakennettaessa kaivettua perustusojaa. Myös paikalta aiemmin kaadettujen puiden kantoja pyrittiin välttämään.

Silmämääräisten havaintojen perusteella rakennusten välinen maanpinta vaikutti alueella säilyneen suhteellisen hyvin myöhemmältä maankäytöltä. Alue oli melko jyrkästi viettävää rinnettä, jossa keskivaiheilla kasvoi heinikkoa, alaosa oli peltona ja yläosa oli hoidettua nurmea. Mitään merkkejä vanhoista rakenteista tai esimerkiksi ruumishautoista kertovista painanteista ei ennen tutkimuksia alueella havaittu. Koeojan keskivaiheilla, navetan pellon puoleisen edustan paikkeilla, oli rinteessä terassimainen tasanne. Taite rinteeseen on kaivaushavaintojen perusteella muodostunut todennäköisesti navetan rakentamisen yhteydessä paikalle tuodusta karkeasta sorasta. Korkeusero koeojan kaakkois- ja luoteispäätyjen välillä oli 550 cm (pintavaaitukset ks. kartta 2). Koeojan korkein kohta sen yläosassa pihamaalla oli noin 87,50 m mpy ja alhaalla pellolla noin 82,00 m mpy. Koeojan jyrkkyydeksi voidaan tämän perusteella laskea noin 7,1 astetta.

Rinteen viettosuunnan mukaisesti avattiin kaksi metriä leveää koeojaa yhteensä 40 metrin matkalle. Kaksiosaisen koeojan eteläisempi, alarinteessä sijaitseva puoli (koeoja 1S) oli kaikkiaan 30 metriä pitkä ulottuen noin 10 metrin matkalta myös nykyisen pellon alueelle. Koeojan 1 pohjoisempi osa (koeoja 1N) oli pituudeltaan 10 metriä ja se avattiin ylempäs rinteeseen, edellisen jatkoksi, mutta kookkaan

kannon ja tuuhean koristepensaasväistämisestä kaksi metriä eteläisemmän koeajan y-linjasta sivuun. Koeajat kohtasivat koordinaattikohdassa $x=765,00$ ja $y=313,50$.

Koeajan 1S osa avattiin koordinaattien $x=765,00-794,99$ ja $y=311,50-313,49$ rajaamalle alueelle. Tähän osaan tehtiin yksi laajennus kaivausten myöhemmässä vaiheessa havaitun likamaayksikön tutkimukseksi kokonaan. Tämän koeajan päädyn luoteiskulma ($x=795$, $y=311,5$) sijaitsee ETRS-TM35FIN-tasokoordinaattijärjestelmässä kohdassa $p=6803795,00$ ja $i=323311,50$ ja pohjoiskulma ($x=795$, $y=313,5$) kohdassa $p=680379,68$ ja $i=323313,35$. Ojan eteläkulma ($x=765$, $y=311,5$) sijaitsee kohdassa $p=6803766,85$ ja $i=323320,85$ ja kaakkokulma ($x=765$, $y=313,5$) kohdassa $p=6803767,58$ ja $i=323322,72$.

Kuva 6. Koeajan 1 paikkaa mitataan tiilinavetan ja saunarakennuksen väliselle rinteelle. Takymetriä käyttää Siiri Tuomenoja, taustalla Kirkkojärvi. Kuvattu kaakkoon.

Koeajan pohjoisempi osa 1N avattiin koordinaattien $x=795,00-804,99$ ja $y=313,50-315,49$ väliselle alueelle. Tälle alueelle tehtiin kaivausten edetessä yksi laajennus siitä esiin saadun likamaakuvion tutkimiseksi kokonaan.

Avattavilta alueilta poistettiin lapioilla pintakerros ja sen alta esiin tullut multa- ja täyttömaakerros vaihtelevasti lapioilla ja lastoilla hiekkakerroksen pintaan asti. Peltoalueen osalta savipitoista maata poistettiin lapioilla kyntökerroksen syvyydeltä (n. 20 cm). Sekoittuneiden kerrosten poistamisen jälkeen tavoitettiin dokumentoitava taso 1 (kartta 3).

Koeajan 1 pohjoisosan likamaakuviot nimettiin tunnuksella N (esim. [N2]) ja eteläosan kuviot tunnuksella S (esim. [S1]). Tutkitut haudat on esitetty tunnuksella H (esim. [H1]) ja resentit kaivannot tunnuksella K (esim. [K2]).

Koeojan eteläosan sekoittuneesta pintakerroksesta ja havaituista täyttömaakerroksista löydettiin palamattomia eläinten luita (havainnot esitetty tarkemmin jäljempänä), sementtitiilen kappaleita (kattotiiltä) 16 kpl, tiiltä 19 kpl, muovin kappaleita, sulakkeen suojakuvun posliininen osa, pieni rautalevy, 3 punasavikeramiikan kappaletta, 4 kirkasta tasolasin kappaletta, 3 vihreän pullolasin sirpaletta, ruskean 8-kulmaisen lasipullon kylkikappale, fajanssiastioiden kappaleita 8 kpl, 2 laastinkappaletta, 2 lyijylasiastian kappaletta, 1 noin 4 cm halkaisijaltaan olevan metalliputken kappale, 1 riippulukko, 4" mutteri pultteineen sekä noin sata rautanaulaa (suurin osa nauloista lankanauvoja, joukossa vain muutama takonaula). Löytöjä ei ilmeisen resenteinä luetteloitu kokoelmiin.

Koeojan pohjoisosan sekoittuneesta pintakerroksesta löydettiin metallinen pullonkorkki (tekstillä Alko), rautainen telttakeppi (tai vastaava, katkennut), 3 vihreän pullolasin sirpaletta, 2 kirkasta tasolasin kappaletta, 16 rautanaulaa (joista 10 lankanauvoja) sekä 1 tarkemmin tunnistamaton rautapellin kappale. Lisäksi löytyi 4 cm halkaisijaltaan oleva rautaputken kappale, 1 pariston metallikuori, 3 tiillistä salaojaputken kappaletta, 1 sementtitiilen kappale, 9 tiilenkappaletta, lyijylevyn taitettu kappale, fajanssiastian kappale, fajanssiastian korva, 5 posliiniastian kappaletta, rautainen neula sekä 2 eläimen luuta. Tätä seuraavasta täyttömaakerroksista löytyi muovinen lenkki, 33 lankanaulaa, 4 takonaulaa, 1 rautasanka, 1 eläimen luu, 2 kirkasta tasolasin kappaletta, 1 vihreä pullolasin sirpale, ohuen rautapellin kappale, punasavikeramiikan ja fajanssin kappaleita, pikeä ja tiilenkappaleita 3 kpl. Löytöjen perusteella paikalle oli tuotu jonkin verran täyttömaata. Suuri osa löydöistä viittaa tiilinavetan rakentamisajankohtaan 1950-luvulle. Mainittuja löytöjä ei otettu talteen, vaan ne haudattiin takaisin koeojaan sen täytön yhteydessä. Poikkeuksena talletettiin yksi punasavinen mahdollinen potti- eli ruukkukaakelin kappale (TYA 951:4).

Koeoja 1S (eteläosa), taso 1 ja yksiköt

Sekoittuneen kyntökerroksen poistamisen jälkeen maaperä koeojan alaosassa nykyisellä peltoalueella oli savea. Koska kairaus ei tiiviissä savimaassa ollut mahdollista, kaivettiin peltoalueelle tasoa 1 syvemmälle meneviä alueita (esim. ruudut 711-772/311,5-312,5) sekä koeojan koillislaitaan (noin kohtaan y=313,10-313,40) lapiolla kapea, noin 10-15 cm syvä tarkistusaja maaperähavaintojen varmistamiseksi. Koko nykyinen peltoalue on maanlaadultaan tiivistä savimaata, johon ei hautauksia ole voitu missään vaiheessa tehdä. Pellon muokkauksen ja viljelyn mahdollistamiseksi peltoalueelle ulottunut koeojan osa lapiointiin dokumentoinnin jälkeen taksaisin umpeen.

Koeojaa ylöspäin tultaessa, nykyisen pellon reunan lähellä noin kohdassa x=773-774 ojan maalaji vaihtui noin 20 cm syvyydessä savesta ensin hietasaveksi ja lopulta vaaleaksi, lähes kivettömäksi hiekkamaaksi. Heti pellon ja rinteiden taitteen jälkeen havaittiin sekoittuneen pintakerroksen pohjalta ojan länsilaidasta ympäristöstä erottuva ruskean sekoittuneen hiekan alue [yksikkö S1], joka kaivettiin yksikkönä pohjaan harmaaseen tiiviiseen pohjasaveen asti. Se ulottui noin 56 cm maanpintaa syvemmälle (28 cm kyntökerroksen pohjaa syvemmälle) ja tulkittiin maanmuokkauksesta johtuneeksi myöhemmäksi kaivannoksi. Yksiköstä ei tehty löytöjä. Tämän itäpuolella tasossa havaittiin myös yksittäisiä kapeita ja selvästi matalampia todennäköisiä kyntöjälkiä, joiden kulkusuunta oli sekä rinteiden suuntaisesti että poikittain sen vastaisesti.

Kuva 8. Koeojasta 1S noin 25 cm syvyydestä löytyneitä palamattomia eläinten luita ruudusta $x=776$ ja $y=312$ tarkastelevat Siiri Tuomenoja (edessä vas.) ja Anne-Mari Liira (oik.). Taustalla Turkka Kaukametsä. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Noin kohdasta $x=776,5$ ja $y=312,5$ (havainnon keskikohta) saatiin vajaan neliömetrin alalta esiin kaivausten ensimmäiset luulöydöt (kuva 8). Noin 25 cm syvyydestä alkuperäisestä maan pinnasta mitattuna löytyneet heikkokuntoiset luut todettiin heti kentällä palamattomiksi eläinten luiksi, joiden joukossa oli osteoarkeologi Auli Bläuerin myöhemmin tekemän tarkastelun perusteella aikuisen naudan luita sekä ainakin yksi lampaan tai vuohen luu. Löytöjen seassa havaittiin myös sahattuja luita, siis ilmeistä teurasjätettä, jotka oli yhdessä muiden luiden kanssa kätkeyty hyvin matalaksi jääneeseen, rakenteettomaan jätekuoppaan tai viety tunkiolle. Alueelta löytyi myös alumiinifolion kappaleita ja lasitetun punasaviastian pieni pohjakappale. Löydöt otettiin talteen, mutta niitä ei luetteloitu kokoelmiin. Havainnot voidaan ainakin osittain yhdistää 1900-luvun toimintaan alueella.

Rinteestä tämän yläpuolelta, esiin otetussa tasossa 1 noin kohdassa $x=779,00-780,40$, havaittiin laaja koeojan leveyssuunnan poikki kulkeva ruskean sekoittuneen hiekan alue (yksiköt [S2 ja S3]). Myös tämä alue kaivettiin yksikkönä pohjaan, jolloin osoittautui, että kyse oli matalasta, varsin nuorehkon maankäyttöön liittyvästä kuopanteesta. Sen länsiosassa, kohdassa $x=779,80$ ja $y=312,00$ (keskikohta) tavattiin syvemmälle kaivettu ja edellistä huomattavasti paremmin säilynyt jätekuoppa, joka tutkittiin erikseen kokonaisuutena yksikkönä. Tämä muodoltaan soikeahko ja noin 120×65 cm kokoinen kuoppa oli kaivettu hiekkakerroksen läpi hietasaveen ja saveen, enimmillään noin 96 cm syvyyteen, ja se oli paikoitellen reunustettu kivillä.

Osteoarkeologi Anne-Mari Liiran kentällä kaivamasta yksiköstä löytyi kokonainen vasikan luuranko sekä ainakin yksi hevosen luu (kuva 9). Vasikan kohdalla kyse oli noin puolivuotiaana todennäköisesti johonkin sairauteen kuolleesta eläimestä. Luiden hyvän säilyneisyyden ja löytöpaikan perusteella eläinten luut ajoittuvat todennäköisesti aikaan, jolloin Littusen talo oli Aimalan tiivistä ryhmäkylästä jo siirretty nykyiselle paikalleen harjun reunalle. Kokonainen vasikka lienee haudattu maakuoppaan, vanhan navetan läheisyyteen ehkä 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alkupuolella, mutta paikkaa on voitu käyttää teurasjätteen loppusijoituspaikkana viime vuosisadan puolivälin tienoille asti. Luulöydöt

otettiin analysointia varten talteen, mutta niitä ei luetteloitu kokoelmiin. Mitään muita löytöjä ei jätekuopasta tai sen ympäristöstä tehty.

Kuva 9. Noin puolivuotiaana kuolleen vasikan jäännökset, jotka löytyivät vanhan navetan vierestä koejasta 1. Luode ylhäällä.

Tämän pohjoispuolella tasossa 1 (kohdassa $x=780-784$) tavattiin pitkänomainen, kapea (noin 15-30 cm leveä) tummanruskean sekoittuneen maan alue [S4], jossa oli myös muutamia kiviä. Kivet ylipäättänsäkin keskittyivät koejassa tummiin kulttuurianomaliioihin eivätkä lainkaan pohjahiekkaan. Mainittu likamaa-alue ulottui tasosta 1 vain noin 15 cm syvyyteen. Kyseessä lienee joko viljelyyn liittyvästä syvästä kyntöjäljestä tai jonkinlaisesta väliaikaisesta ojasta. Myöskään tästä yksiköstä ei tehty lainkaan löytöjä. Sen leikkasi kohdassa $x=782,60$ ja $y=312,50$ pohjois-eteläsuuntainen selkeä, noin 50 cm leveä sekoittuneen tumman maan alue [K1]. Viimeksi mainittua yksikköä ei kaivettu syvemmälle, sillä se tulkittiin saunasta saostuskaivoon johtavaksi moderniksi kaivannoksi. Saostuskaivo sijaitsi yksikön kanssa samassa linjassa noin 5 m etäisyydellä koejasta etelään.

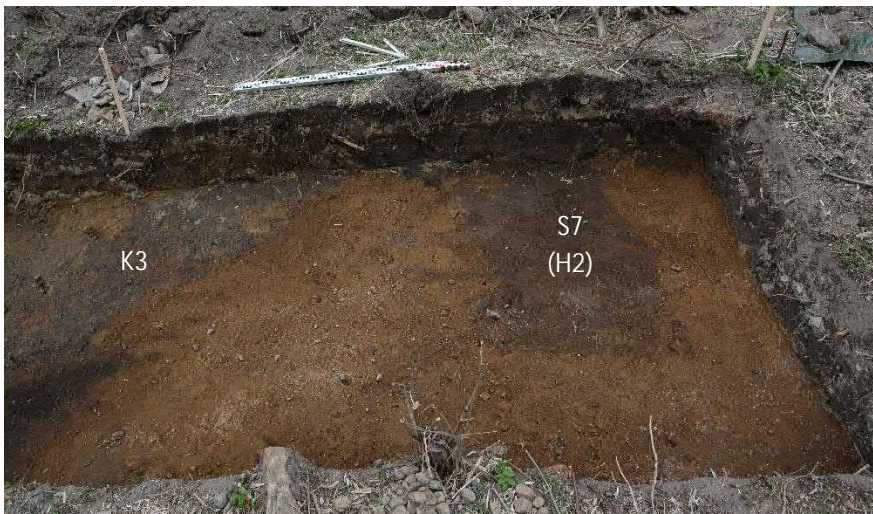
Kohdassa $x=785-787$ havaittiin samoin koeijan poikki kulkeva ja laaja, noin 2 metriä leveä sekoittuneen maan alue [K2]. Tästä havaittiin hieman syvemmälle kaivettaessa kaksi rinnakkaista, noin metrin etäisyydellä toisistaan kulkevaa kumipäällysteistä sähkökaapelia tai -johtoa. Toinen sähköjohdoista oli hyvin lähellä maan pintaa. Yksikköä kaivettiin syvemmälle sen länsipuolelta, jotta voitiin olla varmoja kaivannon modernista luonteesta.

Kohdassa $x=787,50-788,90$ havaittiin muodoltaan epämääräinen ruskean sekoittuneen maan alue [S5]. Kyseessä oli hyvin loiva ja matala, enimmillään noin 10 cm tasoa syvemmälle menevä ruskean sekoittuneen hiekan alue. Yksiköstä ei tehty lainkaan löytöjä.

Kuva 10. Koeoja 1S tasossa 1. Pellolla sijaitseva savipitoinen osa (taustalla) on jo täytetty. Tutkimusalueen poikki kulkee useita resentejä kaivantoja sekä yksi varma hautakuvio (etualalla). Kuvattu kaakkoon.

Yksikön alueelta ei tullut mitään esinelöytöjä tai hiiltä. Tämä ruskean sekoittuneen hiekan alue tulkittiin hautakuvioksi [H2] ja koeojaa laajennettiin kaivausten edetessä lounaaseen kohti tiilinavetta kuvion tutkimiseksi kokonaisuudessaan yksikkönä (kuva 11; havainnot tästä, ks. hautakuvaukset, hauta 2).

Kuva 11. Koeojan 1S luoteispäädystä havaittiin suorakaiteen muotoinen likamaakuvio S7, joka tutkimusten edetessä varmistui hautakuvioksi (hauta H2). Vasemmalla oleva kuvio K3 kulkee tiilinavetasta saunarakennukseen. Kuvattu lounaaseen.

Koeojan kohdassa $x=790-792$ havaittiin savensekaisesta vaaleanruskeasta hiekasta koostuva itä-länsisuuntainen kuvio, joka oli leveydeltään noin 2 m [K3]. Myös tämä kuvio tulkittiin modernin kaivannon paikaksi sillä perusteella, että se johti navetasta kohti saunaa. Sen nuoreen ikään viittasi myös yksikön savensekaisuus. Yksikön keskelle kaivettiin maanpinnasta noin 160 cm syvyydelle menevä tarkistuskuoppa, jonka pohjalta havaittiin tiiliputken pinta. Yksikköön K3 leikkautui sen pohjoispuolella pieni tummanruskean sekoittuneen hiekan alue [S6], joka ulottui tasosta 1 vielä noin 30 cm syvyydelle. Yksiköstä ei kuitenkaan havaittu mitään rakenteita ja se oli myös täysin löydötön. Se todennäköisesti liittyikin em. kaivantoon.

Vain osittain alkuperäiseen koeojaan ulottunut, reunoiltaan pyöristyneen suorakaiteen muotoinen likamaakuvio saatiin esille etelänpuoleisen koeojan rinteeseen puoleisesta yläpäädyistä, ruuduista 793-794/311,5-312,5 [yksikkö S7]. Sitä otettiin esille tasosta 1 vielä lisää noin 10 cm tekninen kerros, jolloin noin 60 cm syvyydessä sen suurin pituus (ilman että kuvion länsipää oli kokonaan otettu esille) oli 122 cm. Yksikön levein kohta tasossa oli noin 70 cm.

Kuva 12. Kaikista koeojista kuvattiin vähintään yksi leikkaus. Koeojan 1S lounaisseinämässä erottuu muutamia resenttien kaivantojen leikkauksia. Pääasiassa sekoittuneiden maakerrosten alla on puhdas kellertävä hiekka. Kuvattu etelään.

Koeoja 1N (pohjoisosa), taso 1 ja yksiköt

Koeojan 1 pohjoisempi osa (koeoja 1N) oli pituudeltaan 10 metriä ja se avattiin ylemmäs rinteeseen, koeojan 1S jatkoksi, mutta kookkaan kannon ja tuuhean koristepensaan väistämiseksi kaksi metriä eteläisemmän koeojan y-linjasta sivuun (kuva 13). Nurmipinnan ja sekoittuneiden pintakerrosten poistamisen jälkeen koeojan rinteeseen yläpuolinen osa oli varsin kivetöntä, maalajiltaan lähinnä vaaleanruskeaa hiekkaa. Tasosta 1 (kartta 3; kuva 14) saatiin esille koeojan eteläosaa selvästi enemmän suhteellisen selkeitä likamaakuvioita, jotka tutkittiin pohjaan. Resentit kaivannot vaikuttivat myös puuttuvan kokonaan.

Ruutujen tai ruudunosien 795-797/314,00-315,5 alueelta havaittiin lähinnä soikea ruskean sekoittuneen hiekan laaja alue, jonka keskellä oli pienempi, edellistä selvästi tummemman ruskean sekoittuneen hiekan likamaakuvio [N4]. Muusta koeojasta poiketen tämän yksikön eteläosasta havaittiin myös runsaasti hiiltä hippuina sekä halkaisijaltaan noin 10-25 cm olevia kiviä. Keskeltä löytyi myös iso rautakauden tyyppin keramiikka-astian kylkikappale (TYA 951:1). Tämä likamaa-alue kaivettiin erikseen yksikkö- ja tasokaivausmenetelmiä yhdistäen pohjaan (havainnot esitetty tämän luvun lopussa).

Yksikön N4 pohjoispuolella tavattiin kapea, koeojaan nähden poikittain sijaitseva ruskean sekoittuneen hiekan kuvio [N5], joka ulottui vain muutamia cm tasoa 1 syvemmälle. Yksiköstä löytyi yksi fajanssin kappale. Tasossa 1 erottuvat kapeat tumman maan yksiköt lienevät myös koeojan tällä osuudella suhteellisen tuoreita kyntöjälkiä.

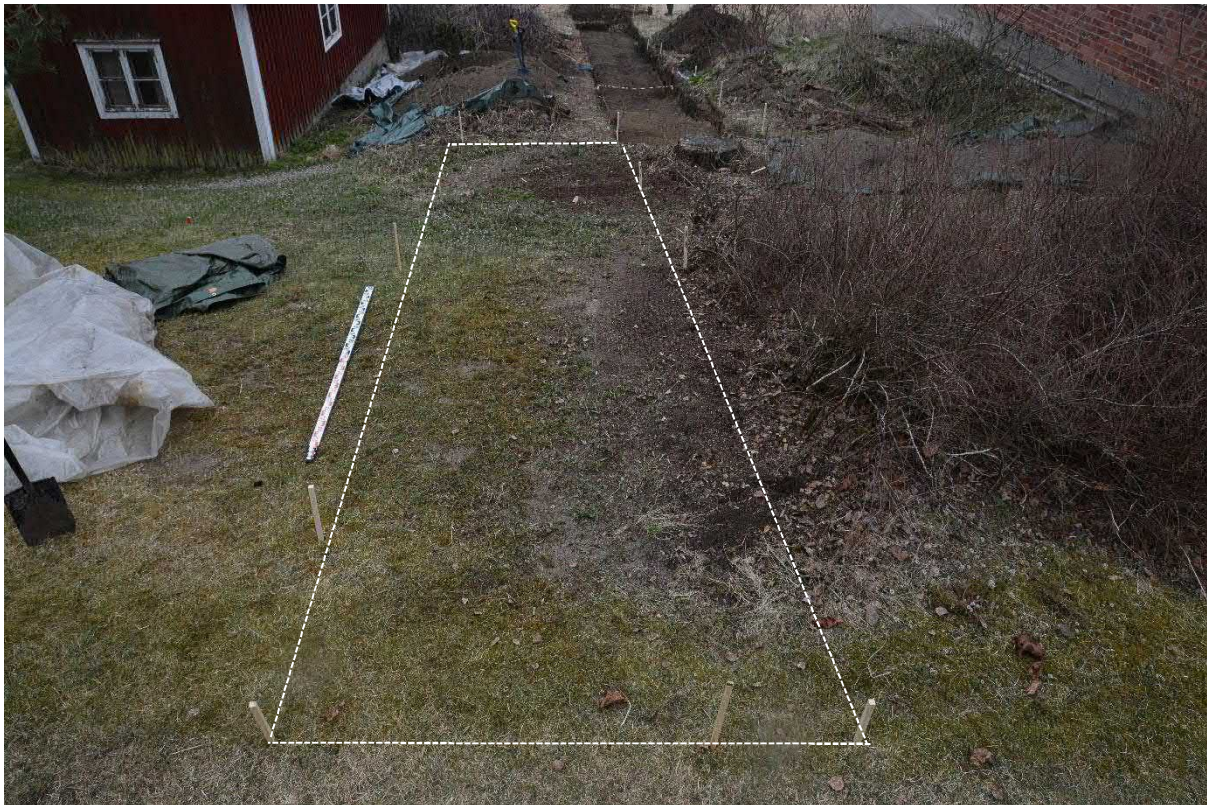
Yksikön N4 länsipuolella havaittiin todennäköiset lasten haudat H9 ja H10 (ks. havainnot hautojen kuvauksissa). Yksiköstä N4 noin 50 cm rinnettä ylöspäin kohti luodetta havaittiin soikea läikkä, todennäköinen haudan likamaakuvio [N6] [ks. kaivaushavainnot hauta H8]. Muodoltaan pyörästyneen suorakaiteen muotoinen noin 70 cm pitkä yksikkö N3 oli tästä luoteeseen 55 cm etäisyydellä, ruutujen

800/315-315,5 alueella. Yksikkö koostui tummanruskeasta sekoittuneesta hiekasta ja oli täysin löydötön.

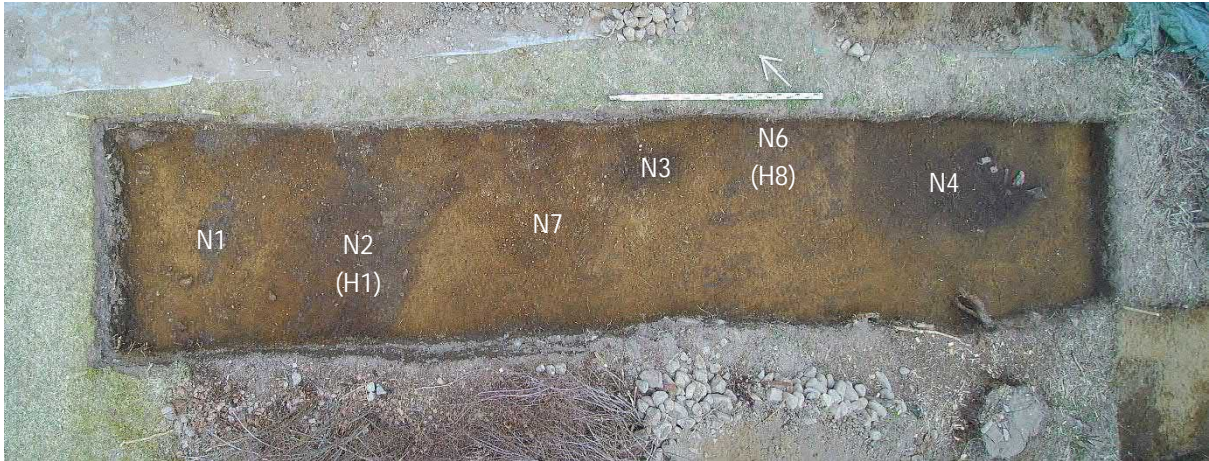
Alueella 801/313,5-314 havaittiin pyöreähkö, tasossa 1 (n. 35 cm syvyydessä) noin 70 cm halkaisijaltaan, mutta syvemmälle kaivettaessa selkeimmillään noin 40-45 cm halkaisijaltaan oleva ruskean sekoittuneen hiekan alue [N7]. Tämä täysin löydötön yksikkö, mahdollinen paalunsija, ulottui lopulta yksikkönä noin 80 cm pintamaan alle (kuva 15).

Koeojan yläpäässä, ruutujen x=802-803 välissä, havaittiin soikea tummanruskean sekoittuneen hiekan alue [N2]. Tasossa 2, noin 59 cm syvyydessä alkuperäisen maan pinnan tasosta, yksikön leveys oli 32 cm ja sen esille saatu pituus 128. Yksikön suunta oli tasossa 274 goonia. Tämä yksikkö tulkittiin hautakuvioksi [H1] ja se tutkittiin myöhemmin kokonaisuutena (havainnot tästä, ks. hautakuvaukset, hauta 1).

Koeojan päädyssä, keskikohdassa 804,20/316,5, tavattiin tummanharmaata savensekaista hiekkaa sisältävä hyvin matala likamaakuvio. Toinen vastaava oli heti tämän vieressä itäpuolella jääden osittain kaivamattomalle alueelle. Molemmat kuviot olivat täysin löydöttömiä.

Kuva 13. Koeoja 1N avattiin rinteän yläosaan koeojan 1S jatkoksi, siitä sivuun kookasta kantoa ja koristepensasta väistäen. Avattavan alueen reunat korostettu kuvaan. Kuvattu kaakkoon.

Kuva 14. Koeoja 1N tasossa 1. Yksiköiden [N] ja hautojen [H] tunnuksset lisätty kuvaan. Pohjoinen ylävasemmalla.

Kuva 15. Koeojasta 1N ruudun 801/313,5-314 tavattu sekoittuneen hiekan alue [N7] osoittautui kivittömäksi paalunsijaksi. Yksikkö oli täysin löydötön.

Tason 1 jälkeen yksikköä N4 ryhdyttiin kaivamaan kokonaisuudessaan 10 cm tasossa syvemmälle. Likamaa-alue koostui sen reuna-alueella erottuvasta ruskeasta sekoittuneesta hiekasta, kun taas tätä kooltaan selvästi pienempi keskikohta muodosti varsinaisen yksikön, tummanruskeasta hiilensekaisesta sekoittuneesta hiekasta koostuvan likamaa-alueen, jonka kaakkois- ja itäreunalla oli muusta alueesta poiketen myös kiviä. Tasossa 2 yksikkö pieneni selvästi muodostaen ainoastaan 1,8 x 50-80 cm kokoisen, luode-kaakkoisuuntaisen läikän. Yksikkö N4 piirrettiin erikseen tasokartalle tasossa 2 (kuva 16; kartta 4).

Tästä pinta-alaltaan noin 2,5 m² kokoisesta, muodoltaan soikeahkosta tummanruskean hiekan alueesta havaittiin runsaasti hiiltä ja myös nokimaata. Näiden perusteella paikassa on pidetty tulta, mutta sen etelä- ja kaakkoispuolella olleista muutamista kivistä huolimatta siitä ei löydetty mitään varsinaista liesirakennelmaa. Pienempiä kiviä tavattiin myös pohjan läheltä enemmän kuin muualla. Tutkittu alue oli täysin löydötön, lukuun ottamatta yhtä paikalleen hajonnutta saviastian puolikasta (TYA 951:2; kuva 17). Tasapohjainen ja koristelematon, luonteeltaan purnukkamainen saviastia ajoittuu tyyliltään rautakauden loppupuolelle, lähinnä viikinkiaikaan. Yksiköstä otettiin runsaasti hiilinäytteitä, joista yksi, keramiikka-astian sisäpuolelta löytynyt, on myös ajoitettu (ks. tässä raportissa esitetyt ajoitustulokset).

Kuoppa oli muodoltaan melko loivasti syvenevä, reunoiltaan loiva ja pohjaltaan laakea. Sen syvin kohta maan pinnasta mitattuna oli noin 60 cm syvyydessä, kun taas kuvion ulkopuolella puhdas keltainen hiekka tavoitettiin noin 25 cm syvyydestä.

Kuva 16. Kontekstiltaan rautakautista kulttuurimaa-alueella N4 koeajassa 1 dokumentoidaan tasossa 2. Keramiikka-astian palaset löytyivät heti kuvassa näkyvän kiveyksen vierestä. Piirtämässä Sisko Jokisalo. Kuvattu itään.

Kuva 17. Paikalleen osittain hajonneen tasapohjaisen saviastian puolikas (TYA 951:2) koeijan 1N yksiköstä N4.

2.2. Koeoja 2

Tiilinavetan pohjois- ja koillispuolelle, navetan viereen pihamaalle, avattiin yhteensä 6,5 m pitkä ja 1 m leveä koeoja 2 (kuva 18). Koeoja avattiin aivan navetan viereen niin, että rakennuksen pohjoisnurkka oli noin metrin etäisyydellä koeijan lounaisnurkasta. Koeoja avattiin koordinaattien $x=801,00-807,50$ ja $y=308,00-308,99$ rajaamalle alueelle. Kaivausten edetessä koeojaan tehtiin laajennuksia kahden hautakuvion kohdalle niiden tutkimiseksi kokonaan.

Ennen ojan avaamista alue oli suhteellisen tasaista, hoidettua pihanurmea. Korkeuseroa koeijan etelä- ja pohjoispäätyjen välillä oli vain noin 50 cm (pintavaaitukset ks. kartta 2). Koeijan korkein kohta sen pohjoispäässä tien puolella pihamaalla oli noin 87,41 m mpy ja etelälaidassa navetan kulman lähellä 86,84 m mpy.

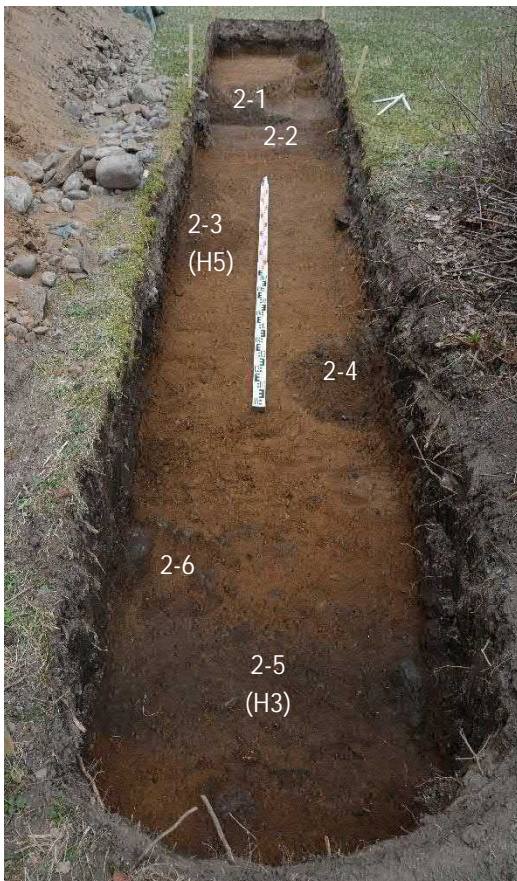
Koeijan alueella sijannut nurmikko poistettiin levyinä erillisiin kasoihin niin, että kaivausten päätyttyä ne oli mahdollista asettaa takaisin paikoilleen. Tämän alta esiin tullut multakerros poistettiin lapiolla omiin kasoihin kevytpeitteiden päälle kaivausalueen viereen. Sekoittunutta sorapitoista täyttökerrosta poistettiin lapiolla vaihtelevasti noin 31–45 cm paksuudelta, kunnes saavutettiin hiekkakerroksen pinta.

Sekoittuneessa täyttökerroksessa havaittiin tiilenkappaleita, laastia, lankanauvoja, kahvikupin koristeltu reunapala (fajanssia), naudan leukaluun kappale, pikeä sekä pellin palasia. Mainittuja löytöjä ei luetteloitu kokoelmiin, sillä ne ovat päättyneet löytöpaikalleen todennäköisesti tiilinavetan rakentamisen yhteydessä vuonna 1952.

Kuva 18. Koeoja 2 Littusen tiilinavetan vieressä pihamaalla ennen avaamista. Avattavan alueen reunat korostettu kuvaan valkoisella katkoviivalla. Taustalla koeoja 1N. Kuvattu itään.

Esiin saatu hiekkakerroksen pintataso siistittiin lastoilla havaintojen tekoa ja dokumentoimista varten. Sekoittuneiden kerrosten poistamisen jälkeen tavoitettiin dokumentoitava taso 1 (kuva 19; kartta 5).

Koeojan 2 likamaakuviot nimettiin juoksevasti tunnuksella 2- (esim. [2-1]) ja tutkitut haudat tunnuksella H (esim. [H5]). Resenttejä kaivantoja ei koeojasta tullut lainkaan vastaan.

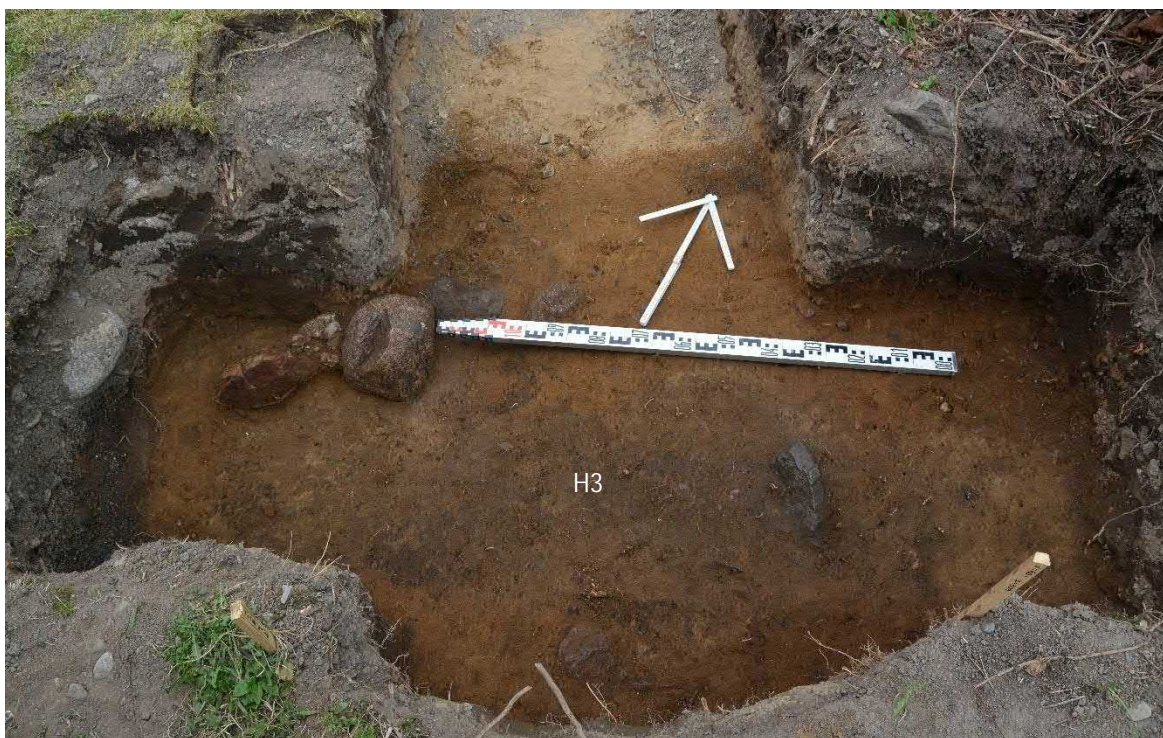
Esiin saatu taso 1 dokumentoitiin kuvaamalla ja piirtämällä sekä sanallisesti. Pinta- ja täyttökerroksesta syvemmälle meneviä mahdollisia kulttuurimaahavaintoja tehtiin viidessä kohtaa. Ojan eteläosasta alkaen ruudun 801/308 alueella havaittiin paksun, todennäköisesti navetan rakentamiseen liittyvän täyttömaakerroksen alta ruudun poikki lounaiskoillissuunnassa kulkeva tummanruskean sekoittuneen hiekan kuvio [2-5]. Kuvion reunoilla oli lisäksi muutamia nyrkinkokoisia ja tätä kookkaampia kiviä (kivet tulivat esiin noin 40 cm syvyydestä maan nykypinnasta mitattuna, eli noin 5 cm tasoa 1 korkeammalta) sekä jonkin verran hiiltä. Likamaaläikkä tulkittiin muodon

Kuva 19. Koeoja 2 tasossa 1. Hautakuviot ja muut anomaliat erottuvat tummempina läikkinä vaaleanruskeaa koskematonta maata vasten. Kuvattu luoteeseen.

perusteella hautakuvioksi [H3], joka oli kaivettu kiviä sisältävän vanhemman yksikön läpi. Kuvion kokonaan tutkimiseksi tehtiin likamaakuvion jatkoksi sekä sen itä- että länsipuolelle laajennus. Länsipuolen laajennusta tehtäessä kuviosta, sen länsipään läheltä löytyi kookas rautanaula (kuva 20; TYA 951:3). Esiin kokonaan saatu hautakuvio oli lähes suorakaiteen muotoinen, kooltaan noin 175 x 45 cm. Hautaa 3 ja kiveystä koskevat havainnot ks. hautakuvaukset H3.

Kuva 20. Koeaja 2, yksikön H3 laajennus länteen, taso 1. Tiilinetan perustuskaivannon soratäyttö aivan hautakuvion vieressä, hautakuvion länsipääty korostettu kuvaan valkoisella katkoviivalla. Haudasta löytynyt rautanaula osoitettu nuolella. Lounas ylhäällä.

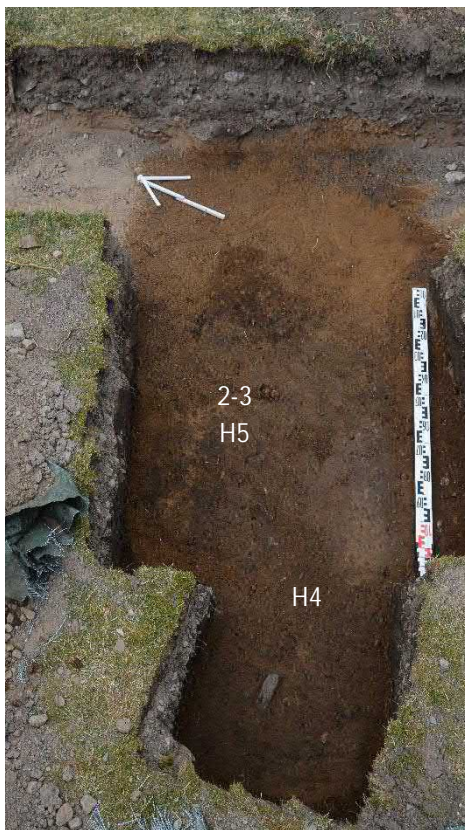

Kuva 21. Koeaja 2, yksikön H3 laajennus. Hautakuvio kokonaisuudessaan esillä.

Toinen kuvio koejasta tuli esiin edellisen luoteispuolelta, ruudusta 802/308. Kyseessä oli noin 25 cm luoteisprofiilista ulottuva puolipyöreä vaaleanruskeasta karkeasta sorasta koostuva alue [2-6]. Kuvio kaivettiin yksikkönä pohjaan ja se oli täysin rakenteeton ja löydötön.

Kuva 22. Koeoja 2, runsaasti hiiltä ja nokimaata sisältänyt yksikkö 2-4 koeojan oikeassa reunassa. Tämän ilmeisen hautakuvion päädyn kaivamista ei vuoden 2017 aikana jatkettu pidemmälle.

Edellisen pohjoispuolella siitä noin 80 cm etäisyydellä havaittiin tummanruskeasta ja osin nokisesta hiekasta koostuva pyöreähkö, haudan päätyä muistuttava kuvio [2-4], jossa oli runsaasti myös hiiltä hippuina (kuva 22). Kuvio saatiin vain osittain esille, sillä se jatkui koeojan itäpuolelle. Tiheästä syreenipensaasta johtuen koeojaa ei laajennettu kuvion tutkimiseksi kokonaisuudessaan, vaan se ainoastaan dokumentointiin tasoon 1. Esiin saatu kuvio oli enimmillään 66 cm leveä ja 34 cm pitkä. Kuvaamalla ja piirtämällä dokumentoitu taso ulottui 51 cm syvyyteen pintamaasta. Kuvio oli kaivettuun tasoon asti täysin löydötön. Sen täyttömaasta otettiin hiilinäyte. Kyseessä on ilmeinen hautakuvio.

Toinen koeojaan ulottunut puolipyöreä kuvio saatiin esiin ruutujen 803-804/308 rajalta. Koeojan länsipuolella kaivamattomalle alueelle ulottuva kuvio koostui tasossa 1

Kuva 23. Koeojassa 2 tasossa 1 havaittu likamaayksikkö [2-3] laajennuksen jälkeen. Esille on saatu hautakuviot H4 ja H5. Kuvattu itäkoilliseen.

tummanruskeasta läikkikästä sekoittuneesta hiekasta. Kuvion tutkimiseksi kokonaan tehtiin likamaakuvion jatkoksi länsipuolelle laajennusalue (kuva 23; ks. hautakuvaukset, haudat 4 ja 5).

Kuva 24. Koeoja 2, x=805-807, harmaanruskeaa soran- ja savensekaista hiekkaa sisältäneet yksiköt 2-1 ja 2-2. Pohjoinen ylävasemmalla.

Koeojan luoteispäässä, kohdasta x=805,00 kohtaan x=806,70, tavattiin laaja sekoittuneen maan anomalia (toisensa leikkaavat samansuuntaiset yksiköt [2-1] ja [2-2]). Tasossa 1 maa erottui harmaanruskeana soran- ja savensekaisena hiekkana (kuva 24). Kuvion suunnaksi määriteltiin 246 goonia. Alue kaivettiin länsireunan osalta kapeana kaistaleena pohjaan asti. Syvimmillään ympäristöstä erottuvat maakerrokset ulottuivat 80 cm syvyyteen maanpinnasta mitattuna.

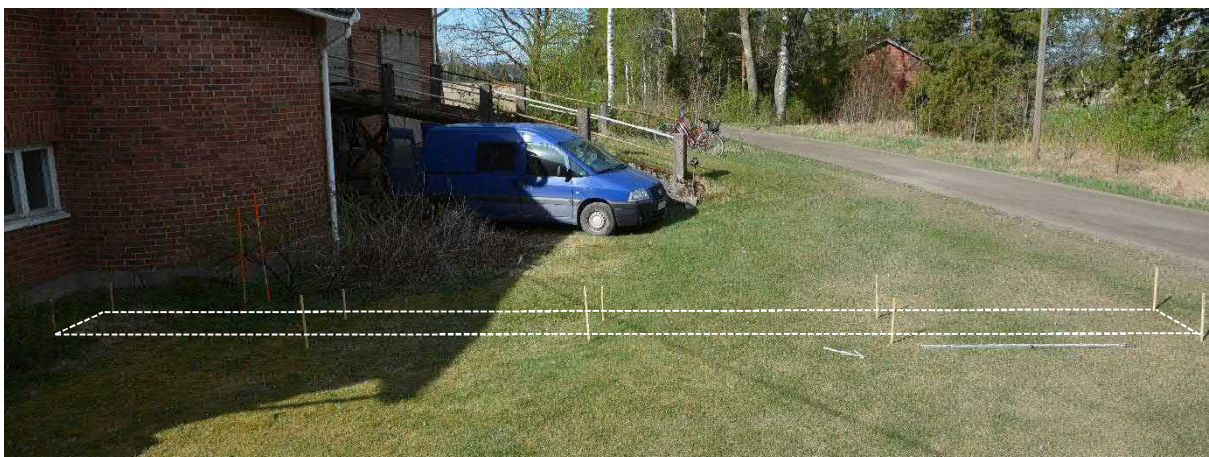
Kuva 25. Koeoja 2, x=805-807,5, yksiköiden 2-1 ja 2-2 itälaidan poikkileikkaus. Pohjoinen ylävasemmalla.

Anomalian tulkinta on haastavaa, sillä yksiköstä ei tullut lainkaan löytöjä. Yksiköt näyttivät muodostavan kaksi vierekkäistä, toisensa leikkaavaa kaivantoa, joista yksikkö 2-2 olisi nuorempi. Pohjoispuolisen läikän täyttömaa on savensekaisempaa, kun taas eteläpuoleinen yksikkö koostuu lähinnä karkeasta sorasta. Hiiltä löytyi ainoastaan etelänpuoleisesta läikästä, noin 50 cm syvyydestä soran seasta. Vaikka ilmiötä epäiltiin luontaiseksi maaperämuodostelmaksi harjun lähes korkeimmalla kohdalla, kyse on todennäköisimmin kaivamisen seurauksena syntyneistä kuopista esimerkiksi edellä kuvatusta hiilestä johtuen. Myös tasossa 1 ja ilmiötä kuvaavassa poikkileikkauksessa (kuva 25; kartta 7) erottuu hyvin terävänä erottuva maalajien muutos koeojan molemmin puolin. Mikäli tämä olisi kirkkomaata rajanneen ojan jäännös, ilmiö todennäköisesti jatkuisi myös koeojan 3 alueelle – tätä se ei tee (ks. koeojan 3 havainnot seuraavassa luvussa). Karkeista maalajeista ja hieman poikkeavista ilmansuunnista huolimatta kyse voi olla yhdestä tai kahdesta toisensa leikkaavasta hautakuviosta. Asiaan voitaisiin saada selvyys laajentamalla tutkimusaluetta yksiköiden kohdalla sekä koeojan itä-että länsipuolelle.

Yksiköiden ulkopuolella tasossa 1 saavutettu puhdas maa oli kauttaaltaan vaaleanruskeaa, lähes kivetöntä hiekkaa. Kuvioiden ulkopuolella sijaitsevia kiviä tavattiin vaaleassa hiekassa vain muutamia, nekin kooltaan hyvin vaatimattomia. Näitä oli ainoastaan ruuduissa 803/308, 803-804/308 ja 806/308.

2.3. Koeoja 3

Kolmas koeoja avattiin tiilinavetan luoteispuolelle, navetan ja Lahdenkyläntien väliin (kuva 26). Koeojan pituudeksi tuli kaikkiaan 12 m ja sen leveydeksi 1 m. Navetan perustuskaivannon avaamisen välttämiseksi koeoja avattiin tiilinavetan pohjoisseinästä vajaa metri pohjoiseen. Koeojan suunta oli 360 goonia eli se avattiin navetan pitkän seinälinjaan nähden 90 asteen kulmassa. Oja tehtiin koordinaattien $x=801,00-812,99$ ja $y=299,00-299,99$ rajaamalle alueelle. Alue oli suhteellisen tasaista nurmella olevaa pihamaata. Korkeuseroa koeojan etelä- ja pohjoispäätysten välillä oli vain noin 30 cm (pintavaaitukset ks. kartta 2). Koeojan korkein kohta sen pohjoispäässä tien lähellä oli noin 87,45 m mpy ja etelälaidassa navetan lähellä 87,14 m mpy. Kaivausten edetessä koeojaan tehtiin kaksi laajennusta esiin saatujen kuvioiden tutkimiseksi kokonaan.

Kuva 26. Koeoja 3 Littusen tiilinavetan ja kylätien välissä ennen avaamista. Avattavan alueen reunat korostettu kuvan valkoisella katkoviivalla. Kuvattu lounaaseen.

Nurmikko poistettiin levyinä erillisiin kasoihin niin, että kaivausten päätyttyä ne oli mahdollista asettaa takaisin paikoilleen. Maata kaivettiin ohut multakerros ja sekoittuneet kerrokset poistaen esiin tulevan vaalean hiekkakerroksen pintaan asti. Peltomultakerros oli koko koeojan alalta täysin kivetöntä hiekansekaista maata. Vähimmillään sekoittuneita maakerroksia oli koeojan pohjoisosassa kylätien lähellä vähimmillään vain 20 cm. Enimmillään täyttömaakerroksia oli koeojan eteläosassa navetan lähellä, lähes 1,1 m paksuudelta. Maata on tuotu pihamaan tasoitukseksi navetan rakentamisen yhteydessä. Alue on ennen navetan rakentamista ollut loivasti kohti Kirkkojärveä viettävää peltomaata. Vanha peltomultakerros tavoitettiin täytökerrosten alta hyvin ohuena vielä kohdassa $x=801,50$. Hautaamiseen soveltuvaa hiekkamaata koeojassa alkoi olla kohdasta $x=804,5$ pohjoista kohti, tätä aiemmin pohjamaa muodostui melko tiiviistä hiekansekaista savesta.

Sekoittuneiden pinta- ja täytökerrosten löydöt koostuivat punasavikeramiikan- ja tiilenkappaleista, 9 lankanaulasta, 1 hevosenkengän naulasta, 3 kattotiilen kappaleesta, pariston grafiittitangosta, vihreästä pullolasista ja fajanssin kappaleesta. Löydöt otettiin kaivauksilla talteen, mutta niitä ei luetteloitu arkeologisiin kokoelmiin.

Sekoittuneiden kerrosten poistamisen jälkeen tavoitettiin dokumentoitava taso 1 (kuva 27; kartta 8). Etenkin esiin saatu hiekkakerroksen pintataso (ruudusta 804/299 pohjoiseen) siistittiin lastoilla havaintojen tekoa ja tarkempaa dokumentoimista varten.

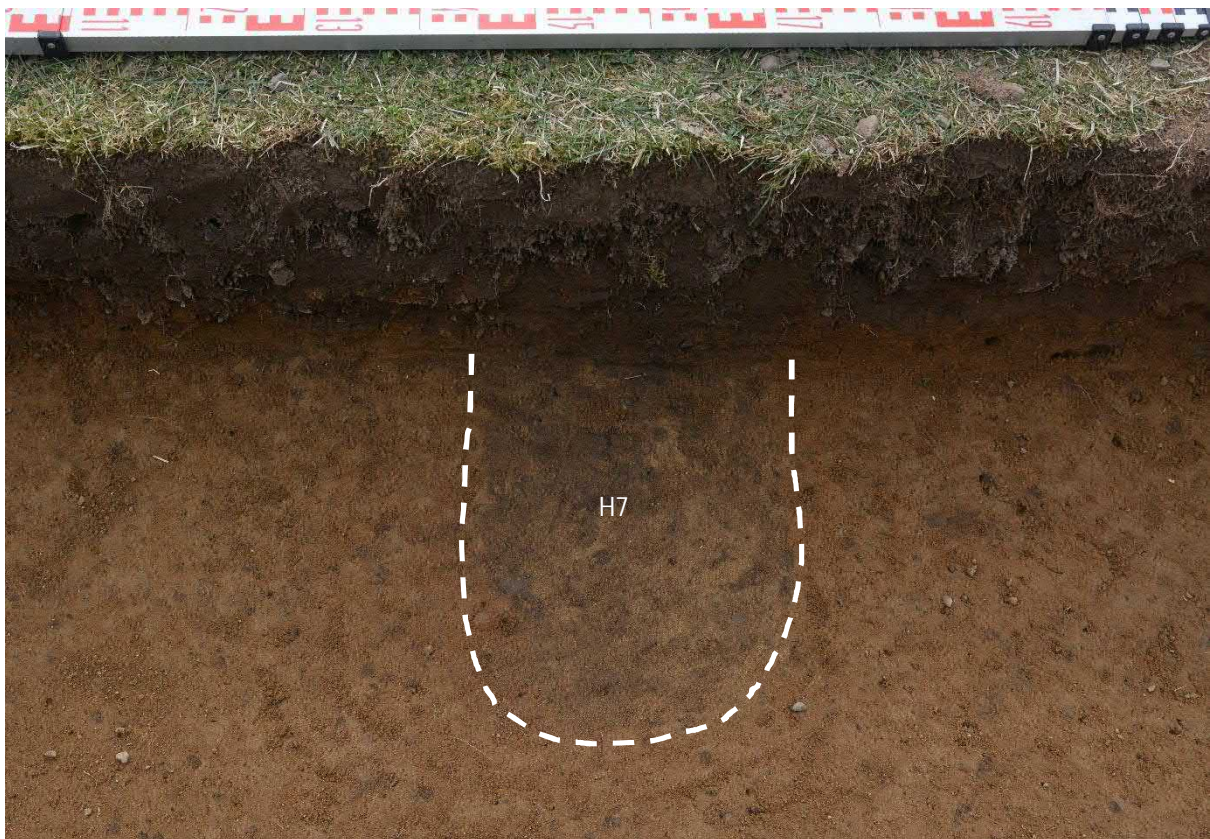
Kuva 27. Koeoja 3 tasossa 1. Pohjoinen ylävasemmalla.

Koeojan alaosasta (kohdasta $x=804,70$ etelään) saatiin täytökerrosten ja vanhan peltomultakerroksen alta esiin harmaa puhtaanoloinen savi. Saven seassa, ruutujen 802-803/299 alueella, erottui kolme ympäristöstä poikkeavaa anomaliaa (mustan-/harmaan-/punertavanruskean hiekan alueita), joita aluksi epäiltiin mahdollisiksi hautakuvioiksi. Täysin löydöttömät ja suhteellisen matalat kuviot osoittautuivat kuitenkin vanhan peltokerroksen pohjaksi ja osittain navettaa 1950-luvulla rakennettaessa muodostuneiksi kaivannoiksi. Peltokerros (sen pohja) on koeojan kohdalla säilynyt ainoastaan hyvin ohuena kerroksena navetan seinästä noin 4–5 m matkalla kylätielle päin mentäessä. Sen päälle on tuotu vaihteleva määrä savensekaista täyttömaata.

Kuva 28. Koejoja 3, länsiseinä koordinaattien x=801–805 kohdalla pohjaan kaivettuna. Vanha peltokerros (tumma humuksensekainen maa) selvennetty kuvaan. Säilynyt peltokerros ohenee selvästi navettaa (kuvassa vasemmalla) kohti mentäessä, samalla kun täyttömaakerrokset paksunevat. Kuvattu lounaaseen.

Pinta- ja täyttökerroksesta syvemmälle meneviä kulttuurimaahavaintoja tehtiin koejoissa lopulta neljässä kohtaa. Ruutujen 806-807/299 rajalla havaittiin osittain kaivausalueelle ulottunut lounaiskoillisuuntainen, vaaleanruskeasta läikikkäästä hiekasta koostuva kuvio. Kyseessä on hautakuvio [H6] (ks. tarkemmat tiedot hautakuvauksista). Toinen, edellistä hieman pienempi kuvio, tuli esille ruutujen 808-809/299 rajalta. Tämäkin ulottui vain osittain koejojan alueelle. Tummanruskeasta sekoittuneesta hiekasta koostunut läikkä osoittautui lapsen haudaksi [H7] (kuva 29; ks. tarkemmat tiedot hautakuvauksista).

Kuva 29. Koejoja 3, ruudun x=809/299 länsipuoli tasossa 1. Kuvion H7 reunat vahvistettu kuvaan. Hautakuvio tutkittiin kokonaisuudessaan laajentamalla kaivausaluetta lounaaseen (kuvassa ylh.). Pohjoinen alaoikealla.

Pitkänomainen vaaleanruskea soransekainen kuvio tuli esiin ruudun 811/299 alueelta. Kyseessä on mahdollinen, joskin epävarma hautakuvio, jota ei tutkittu tarkemmin. Tämä vieressä havaittiin kooltaan edellistä selvästi pienempi, vain noin

Kuvat 30 (vas.) ja 31 (alh.). Koeoja 3 tasossa 1. Vas. kuvattu luoteeseen ja alh. kaakkoon.

20 x 15 cm kokoinen, muodoltaan soikeahko läikkä ruudusta 810/299 – kyseessä on mahdollinen paalunsija tai muu pieni kaivanto, jota ei vuoden 2017 kaivauksissa tutkittu tasoa 1 syvemmälle. Näiden vierestä, ruudusta 812/299, havaittiin osittain kaivausalueelle ulottunut, muodoltaan reunoistaan pyörästynyt suorakaiteen muotoinen läikkä, joka koostui tummanruskeasta sekoittuneesta hiekasta. Kyseessä on ilmeinen hautakuvio, jota ei vuoden 2017 tutkimusten aikana kuitenkaan tutkittu pidemmälle. (kuva 32)

Yksiköiden ulkopuolella tasossa 1 saavutettu puhdas maa koordinaatista x=805 luoteeseen oli kauttaaltaan vaaleanruskeaa, lähes kivetöntä hiekkaa. Luontaisia kiviä tavattiin vain muutamia ruuduissa 803/299, 805/299, 809-810/299. Useammista kivistä koostuva rakenne, joko paikalleen hajonnut maakivi tai ihmistekoinen konstruktio, saatiin esille 809-810/299 itäpuolen rajalta; rakenne rajautui itäosastaan koeojan ulkopuolelle, joten sitä ei otettu kokonaisuudessaan esille.

Kaivausten edetessä koeojaan tehtiin kaksi laajennusta kokonaan tutkittavien hautojen (H6 ja H7) kohdille. Tarkemmat havainnot on esitetty näiden hautojen kuvausten yhteydessä.

Kuva 32. Koeoja 3, ruudut x=811-812/299. Kaksi likamaaläikkää, joista latan yläpuolella oleva tummanruskea kuvio kuuluu selvästi hautaan. Sen vasemmalla puolella oleva pitkänomainen, ruskeasta karkeasta hiekasta ja sorasta koostuva kuvio saattaa myös olla hautakuvion osa. Kuvioita ei tutkittu kuvassa näkyvää tasoa syvemmälle tai laajemmalle vuoden 2017 aikana. Pohjoinen alaoikealla.

2.4. Koekuopat

Koeojien lisäksi Littusen tilan pihapiiriin ja sen läheiselle peltoalueelle mitattiin viisi koekuoppaa (KK1–5). Koekuopista yksi oli 1 m², kolme 2 m² ja yksi 3 m² (josta 2 m² lopulta tutkittiin syvemmälle kaivamalla). Koekuopat pyrittiin kaivamaan joko kerralla pohjaan tai teknisinä kerroksina puhtaaseen pohjamaahan asti. Koekuoppaa 4 ei puiden juurista ja esiin saadusta mahdollisesta hautakuvioista johtuen kaivettu pohjaan asti.

Koekuopilla pyrittiin todentamaan etenkin hautaamiseen soveltuvia alueita. Navettarakennuksen edustalle pellolle tehtiin kaksi kuoppaa (KK1 ja KK3), jotka osoittivat sekä savisen maanlaadun että löytöjen ja rakenteiden täydellisen puuttumisen perusteella, ettei hautausmaa ole voinut ulottua kyseiselle alueelle. Lisäksi kolme koekuoppaa avattiin ylemmäs pihapiirin ympäristöön. Kahdesta koekuopasta (KK2 ja KK5) saatiin esiin moderneja täyttökerroksia sekä kuoppien pohjaosista todennäköisesti vanhaan hiekanottoon liittyviä havaintoja. Säilyneitä maakerroksia löydettiin ainoastaan aivan harjanteen päälle avatusta koekuopasta (KK4), jossa maaperä oli hautaamiseen soveltuvaa karkeaa hiekkaa. Koekuopan laidasta saatiin pintamaan kuorimisen jälkeen esille lisäksi mahdollisia jälkiä hautakuvioista. Havainnon varmistaminen olisi kuitenkin vaatinut koekuopan laajentamista ja puiden kaatamista, johon tutkimuksissa ei aikataulullisesti ollut mahdollisuuksia.

2.4.1. Koekuoppa 1

Koekuoppa 1 (KK1) avattiin peltoalueelle navetan edustalle koordinaatin 774,00/301,50 (etelänurkka) alueelle 2 m² kokoisena alueena. Koekuoppa ulottui koordinaattien $x=774,00-774,99$ ja $y=301,50-303,49$ alueelle ja se avattiin tiilinavetan pitkän sivun suuntaisesti.

Savisesta kyntökerroksesta havaittiin muutamia pieniä tiilen kappaleita sekä pieniä hiilen hippuja. Ilmeisen moderneina löytöinä ei tiiltä tai hiiltä otettu talteen. Koekuopan alueella tavattiin vain muutamia, lähinnä nyrkinkokoa hieman pienempiä kiviä sekoittuneesta kyntökerroksesta. Kyntökerroksen alaisessa savimaassa oli muutamia puun juuria.

Sekoittunut kyntökerros ulottui paikalla vaihtelevasti noin 20–25 cm syvyyteen. Tämän alla jatkui harmaanruskehtava täysin löydötön, mutta juuria sisältävä savikerros harmaaseen tiiviiseen saveen asti, joka tavoitettiin vaihtelevasti noin 44–49 cm syvyydestä. Koekuopan itäosassa tiivistä pohjasavea edelsi noin 5 cm paksu hiekansekaisen saven kerros. (kuva 33)

Kuva 33. Koekuoppa 1 koordinaattien $x=774,00-447,99$ ja $y=301,50-303,49$ välisellä alueella tiilinavetan edustalla pellon reunassa pohjaan kaivettuna. Kuvattu luoteeseen.

2.4.2. Koekuoppa 2

Koekuoppa 2 (KK2) avattiin Litusen pihasaunan itäpuolelle, suhteellisen tasaiselle pihamaalle 1 m² kokoisena alueena (kuva 34). Lounaisnurkka sijoitettiin ETRS-TM35FIN -järjestelmässä kohtaan $p = 6803792,31$ ja $i=323326,28$ ja koillisnurkka kohtaan $p = 6803793,58$ ja $i=323326,82$. Lounaisnurkan korkeus m mpy oli 84,73

Heti ohuen pihanurmen alta alkoi hiekkainen, selvästi sekoittunut savimaa (ilmeistä täyttömaata), jossa paikoitellen tavattiin kookkaita hiekka- ja savilinssejä. Pieniä kiviä havaittiin siellä täällä eri

syvyyksissä, mutta noin 65–80 cm syvyydessä tavattiin tiheämpi, nyrkinkokoisista tai tätä hieman isommista kivistä koostuva kivikerros. (kartta 9)

Kuva 34. Koekuoppa 2 avattiin pihasaunan viereen tasaiselle nurmialueelle. Taustalla Littusen tiilinavetta. Kuopassa Sisko Jokisalo. Kuvattu etelään.

Löytöinä mainittakoon heti pinnasta lähtien useat tiilet ja tiilen palaset (kuva 35), kirkkaan tasolasin kappaleet, ruskean pullolasin sirpaleet, mineraalivillan kappaleet, tehdastekoiset rautanaulat sekä raudoitetun betonin kappaleet. Moderneja löytöjä tehtiin aivan koekuopan pohjaan asti. Koskematon tiivis pohjasavi todettiin lopulta noin 90 cm syvyydessä (kuva 36). Havaintojen perusteella alueelle on tuotu runsaasti täyttömaata 1900-luvun puolivälin tienoilla ja mineraalivillan perusteella myös sen jälkeen. Löytöjä ei otettu talteen. Täyttömaan paksuus ja pohjamaan laatu viittaavat paikalla mahdollisesti sijainneeseen hiekanottopaikkaan tai muuhun intensiiviseen maankäyttöön, jonka yhteydessä alkuperäiset maan pintakerrokset on poistettu.

Kuva 35 (vas.) ja 36 (oik.). Koekuoppa 2 noin 40 cm syvyydessä (vas.) ja pohjaan noin 90 cm syvyyteen kaivettuna (oik.). Pohjoinen yläoikealla.

2.4.3. Koekuoppa 3

Koekuoppa 3 (KK3) mitattiin peltoalueelle navetan edustalle koordinaattien $x=774,00-774,99$ ja $y=281,50-283,49$ väliselle alueelle 2 m^2 kokoisena. Koekuoppa 1:n tavoin se tehtiin navetan pitkän sivun suuntaiseksi. (kuva 37) Koekuopan alueelta poistettiin ensin hiekkansekaista savea sisältänyt kyntökerros (kuva 38). Se oli luoteisseinämästä mitattuna vaihtelevasti 22-26 cm syvyinen. Tämän jälkeen kaivettiin 13 cm kivetöntä hiekkaa, jonka alta paljastui puhdas savipitoinen hiekka/hieta (kuva 39). Koekuopasta ei tullut esille lainkaan löytöjä tai mitään rakenteita. Alueen käyttö hautaamiseen on maaperän perusteella hyvin ollut epätodennäköistä.

Kuva 37. Koekuoppa 3 avattiin navetan eteläpuoliselle savipellolle koekuoppa 1:n tavoin (merkitty myös kuvaan). Koekuoppien vierestä jyrkästi nouseva rinne ja sen päällä oleva tasanne ovat todennäköisesti syntyneet 1950-luvulla navettaa tehtäessä. Kuvattu pohjoiseen.

Kuva 38. Koekuoppa 3 kyntökerroksen poistamisen jälkeen. Peltökerroksen alla on ohut hiekkapitoinen kerros. Kuvattu luoteeseen.

Kuva 39. Koekuoppa 3 luoteisprofiilin leikkaus pohjasaveen asti kaivettuna. Kyntökerroksen jälkeen kuopan kohdalla on ohut hiekkakerros, jonka jälkeen alkaa savipitoinen hiekka/hieta. Kuvattu luoteeseen.

2.4.4. Koekuoppa 4

Koekuoppa 4 (KK4) avattiin Littusen tilan tasaiselle piha-alueelle aivan pihatien eteläpuolelle koordinaatista 805,00/327,00 (etelänurkka) (sama ETRS-TM35FIN -järjestelmässä $p=6803808,527$ ja $i=323320,867$) lähtien aluksi 2 m^2 kokoisena alueena. Koska koekuopan itäisimmän neliömetrin alueella havaittiin jo pinnassa hyvin runsaasti läheisen pihapuun pintajuuria, päätettiin kyseinen kohta jättää syvemmälle kaivamatta ja koejoaan avattiin 1 m^2 lisäaluetta sen länsipuolelle (kartta 10; pintavaaitukset ks. kartta 2). Koekuoppa ulottui lopulta koordinaattien $x=805,00-805,99$ ja $y=327,00-329,99$ alueelle navetan pitkän sivun suuntaisesti (kuva 40).

Kuva 40. Koekuoppa 4 tasossa 1. Runsaasti juuria sisältänyt itäreuna jätettiin kaivamatta syvemmälle. Pohjoinen alavasemmalla.

Juuria runsaasti sisältänyt itäisin ruutu jätettiin ylimmän pintakerroksen poistamista jälkeen syvemmälle kaivamatta. Kaivamista jatkettiin 2 läntisemmän ruudun alueella tasoon 1 asti noin 25–32 cm syvyyteen ympäröivästä pintamaasta mitattuna. Sekoittuneesta pintakerroksesta löydettiin 1 kpl vihertävää tasolasia, 16 tiilenkappaleita, 9 tehdasteokoista rautanaulaa (joista 2 kotkattua), 2 hevosenkengän naulaa, 1 rautainen piikkimäinen esine sekä 3 fajanssinsirpaletta (joista 1 pala koristeltu). Kaikki löydöt ajoittuvat todennäköisesti 1900-luvulle. Löytöjä ei luetteloitu kokoelmiin.

Tasossa 1 matalammalle tasolle kaivetussa ruudussa 805/329 erottui pääasiassa vain männyn juurakkoa. Ruuduissa 805/327–328 oli pääasiassa esillä vaaleanruskeaa keskikarkeaa hiekkaa. Ruudun 805/327 etelänurkassa erottui harmaanruskean soransekaisen hiekan anomalia. Kuvio saatiin esille vain osittain, mutta sen pyöreähköstä muodosta päätellen kyse saattaa olla hautakuvion päädyistä (kuva 41). Koekuopan ainoat kivet löytyivät samoin tämän likamaaläikän sisältä. Koekuoppaa ei kaivettu tasoa 1 syvemmälle, paitsi kuvion kohdalta noin 10 cm syvemmälle. Kaivaminen jätettiin kuitenkin kyseiseen tasoon, sillä luotettavien havaintojen saamiseksi tulisi tutkimusaluetta laajentaa ympäristöön. Tutkituilta osiltaan kuvio osoittautui täysin löydöttömäksi. Kuvioon kuuluneet kivet jätettiin paikoilleen.

Kuva 41. Koekuoppa 4 tasossa 1, ruutu 805/327. Etelänurkasta havaittiin mahdollinen hautakuvion osa (sorapitoisen likamaa-alueen reunat vahvistettu kuvaan valkoisella katkoviivalla). Pohjoinen ylävasemalla.

2.4.5. Koekuoppa 5

Koekuoppa 5 (KK5) avattiin koordinaattien $x=798,00-798,99$ ja $y=324,50-326,49$ väliselle alueelle 2 m^2 kokoisena alueena. Paikka oli kaakkoon viettävää nurmipeitteistä loivaa rinnettä saunarakennuksen koillispuolella.

Heti pintamaan ylimmistä kerroksista lähtien maa oli hiekkaista savea ja paikoitellen tiiviimpää savea. Kyse on ilmeisestä täyttömaasta, sillä tästä kerroksesta vaihtelevasti noin 25–35 cm syvyyteen asti löytyi yksi 5" rautanaula, kaksi pientä laastinkappaletta, rautainen aluslevy sekä 13 tiilen kappaletta. Löydöt otettiin talteen, mutta niitä ei luetteloitu kokoelmiin. Rinteen alapuolella kaakkoisseinämällä noin 30 cm syvyydessä tavoitettiin sorakerros, jonka päällä maa oli hiekkaisempaa. Kuopan alue oli muutoin varsin kivetöntä, mutta pohjoisprofiilissa noin 10 cm pintamaan alla tavoitettiin noin 40 x 30 cm kokoinen laakea kivi. Koekuopan koillisosassa noin 55 cm syvyydessä tavoitettiin koskematon hiesukerros. Muualla vastaavassa syvyydessä puhdas maa tuli vastaan jo 35–50 cm syvyydessä ja oli koostumukseltaan hyvin tiivistä pohjasavea. Vaikutti siltä, että myös täällä alkuperäisiin maakerroksiin on kajottu ja paikalle myöhemmässä vaiheessa tuotu jonkin verran täyttömaata. (kuva 42)

Kuva 42. Koekuoppa 5 pohjaan kaivettuna. Sekoittuneiden maakerrosten paksuus vaihteli noin 25-35 cm välillä, mutta tässä tutkimuksiin osallistuneet vapaaehtoiset kaivajat kaivoivat myös koskemattomien maakerrosten läpi. Kuvattu luoteeseen.

2.4.6. Maaperän kairaukset

Koekuopituksen lisäksi tutkimusalueen ympäristöä kairattiin kevyellä maanätekairalla (sylinterin halkaisija 15 mm). Kairaamisella pyrittiin muun muassa kartoittamaan alueen maaperää ja löytämään mahdollisia rakenteita sekä havainnoimaan maalajien perusteella hautausmaakäyttöön soveltuneita alueita. Koekuoppien ja kairaamisten perusteella on mahdollista, että hautaamiseen käytetty alue on ulottunut Littusen pihamaan keskeisille osille ja nykyisen kylätien varteen, jopa sen linjauksen alle tiilinavetan kohdalta ja siitä itään. Aimalankankaan laella kulkeva tie, nykyinen Lahdenkyläntie, on ainakin nykyiseltä linjaukseltaan syntynyt mahdollisesti vasta myöhään historiallisen ajalla. Lisäksi osa potentiaalisesta hautausmaa-alueesta on jäänyt 1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla pystytettyjen

rakennusten alle. Myös näiden alta, etenkin kevyesti perustettujen rakennusten osalta, on todennäköisesti vielä löydettävissä säilyneitä kulttuurikerroksia. Alueella havaittiin kuitenkin runsaasti myös tuhoutuneita alueita ja eri paksuisia täyttömaakerroksia. Kairausten kautta saatuja tuloksia on pidettävä ehdollisina niin pitkään, kunnes havainnot voidaan todentaa esimerkiksi tasokaivauksin tai koekuopin.

3. Ruumishaudat

Kaikista alueelle kaivetuista koeojista 1–3 saatiin sekoittuneen pintamaan poistamisen jälkeen noin 30–40 cm syvyydestä esille melko lähellä lounais–koillisuuntaa olevia hautakuvioita. Kuviot ovat syntyneet ruumishautoja umpeen luotaessa: hautakuoppien sekoittunut täyttömaa erottuu yleensä tummana, usein läikikkäänä tai hiilensekaisena likamaakuviona vaaleaa koskematonta hiekkaa vasten. Esille kaivettuna hautakuviot olivat muodoltaan lähinnä soikeita tai reunoistaan pyörityneitä suorakaiteita, ja niiden pituus vaihteli alle metristä yli kahteen metriin. Hautakuvioiden leveys vaihteli 25–55 cm välillä.

Koeojasta 1 hautakuvioita saatiin näkyviin viisi (haudat H1, H2, H8, H9 ja H10), joista suurin osa tutkittiin kokonaisuudessaan pohjaan asti. Koeojasta 2 tuli esiin neljän todennäköisen hautakuvion osaa. Näistä kaivausalueita laajentamalla tutkittiin kokonaisuudessaan pohjaan kaksi ruumishautaa (H3 ja H5). Toista hautalaajennusta avatessa sen vierestä saatiin esille vielä kolmas tutkittava hauta (H4). Yhteensä koeojasta 2 havaittiin siis viisi selvää hautakuvioita, joista kolme tutkittiin pohjaan. Navettaan ja kylätiehen rajoittuvasta koeojasta 3 tuli esille kolme varmaa ja yksi epävarma hautakuvio. Näistä kaksi (H6 ja H7) tutkittiin pohjaan laajentamalla tutkimusalueita hautojen reunojen muotoisesti koeojan ulkopuolelle, kun taas kaksi jätettiin kokonaan tutkimatta.

Yhteensä kaivausten aikana tutkittiin kokonaan tai osittain pohjaan kaikkiaan kymmenen ruumishautaa. Lisäksi saatiin esiin monia varmoja hautakuvioita, joita ei tutkimusten koeluonteesta johtuen kuitenkaan ryhdytty kaivamaan syvemmälle, vaan ne dokumentoitiin esiin kaivettuun tasoon ja suojattiin suodatinkankaalla ja peitettiin maalla odottamaan mahdollisia tulevaisuudessa tehtäviä jatkotutkimuksia.

Haudat kaivettiin lastoilla ja hienokaivausvälineillä (mm. pensselit, sudit, puutikut) yksikkö- ja tasokaivausmenetelmiä yhdistämällä noin 5 cm teknisinä kerroksina. Kaikki hautojen täyttömaa seulottiin ja hautaustasoista otettiin talteen vainajien jäännösten lisäksi maa-, puu- ja hiilinäytteitä. Varsinaisia esinelöytöjä ei haudoista tehty.

3.1. Hauta 1 [H1]

Sijainti:	koeja 1N
Ruudut:	802-803/313-315
Suunta:	268 goonia
Syvyys:	72 cm (pohjaluku 86,52 m mpy)
Kartta:	kartta 3
Löydöt:	luita (TYA 951:5)

Hautakuvio saatiin esille tasossa 1 koejan poikki lounais-koillissuuntaisena kulkevana soikeahkona tummanruskean hiekan läikkänä (yksikkö N2). Kuviota kaivettiin 10 cm kerroksissa alaspäin, jolloin sen muoto vähitellen selkeytyi (kuva 43). Kerroksesta 3 (noin 20 cm tasosta 1 syvemmällä) havaittiin haudan pääpuolella eli lounaisosassa jonkin verran irtohiiltä täytemaassa. Hautaustaso tavoitettiin noin 72 cm syvyydessä nykyisestä maanpinnasta, noin 30 cm ympäristössä olevan koskemattoman hiekan pintaa syvemmältä.

Hautakuopan rajat olivat syvemmällä selkeämmät (kuva 44). Hautaustasossa hautakuvion pituus 128 cm, leveys 32 cm pääpuolella ja 30 cm jalkopäässä. Haudan koon perusteella kyseessä oli lapsen hauta. Kuopan muoto muistutti kulmistaan pyöristynyttä suorakaidetta. Myös hautaustason pinnasta saatiin näytteeksi hiiltä, mutta myös jonkin verran puuta. Hiiltymätöntä puuta oli hautakuvion pohjoisreunalla puhtaan koskemattoman maan ja hautakuvion rajalla säilyneenä noin 1,5 cm matkalla. Puun syyt olivat haudan pituussuunnan mukaisesti. Puuhavainnoista huolimatta haudassa ei nähty selviä jälkiä arkusta, mutta on mahdollista, että vainaja on haudattu puuarkussa. Hiiltä tavattiin haudan hautaustasosta sieltä täältä. Hautaustasosta otettiin 2 hiilinäytettä, 1 puunäyte ja 1 kaarna- tai tuohinäyte.

Kuoppa oli kaivettu savipitoisen pohjamaahan asti. Hautaustason hiekkaisessa täyttömaassa tavattiin kauttaaltaan jonkin verran savea, runsaimmin haudan jalkopäässä. Myös kallon alla oli savimaata. Haudan pohjan korkeuslukema nousi jonkin verran jalkopäätä kohti. Kuopan pohja oli muutoin varsin tasainen.

Osa vainajan luista oli säilynyt (kuva 45). Parhaiten säilynyt pääkallo oli havaintojen perusteella kääntynyt oikealle, eli vainajan katse on ollut alarinteeseen päin lähinnä kohti etelää. Oikea reisiluu oli kaivettaessa näkyvissä noin 24 cm matkalla. Osteologisen analyysin perusteella (Liira 2019, 5) vainajan ikä on ollut noin 8 vuotta.

Kuva 43. Hauta 1 [H1] koeojassa 1N. Kuvattu etelään.

Kuva 44. Hauta 1 [H1] koejassa 1N. Hautakuvio erottuu selvästi muuta aluetta tummemman ruskeana hiekkana. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Kuva 45. Haudan 1 [H1] hautaustaso koejassa 1N. Hautaustasossa erottuu jäännöksiä vainajan kallosta sekä oikeasta reisiluusta. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

3.2. Hauta 2 [H2]

Sijainti: koeja 1S
Ruudut: 793-794/311-312,5
Suunta: 269 goonia
Syvyys: 73 cm
Kartta: kartta 3
Löydöt: -

Hautakuvio saatiin esille tasossa 1 koejan 1S itälaidalla vaaleanruskeaa hiekkaa vasten erottuvana tummanruskeana anomaliana (yksikkö S7). Muodoltaan läikkä muistutti kulumistaan pyöristänyttä suorakaidetta. Läikän länsiosa vaikutti jatkuvan koejan länsiprofiiliin sisään, josta syystä sinne tehtiin myöhemmässä vaiheessa noin 50 x 40 cm kokoinen laajennus.

Syvennämälle kaivettaessa kuvion koko pieneni, eikä se missään vaiheessa ollut kovinkaan selkeä. Täyttömaa oli tummanruskeaa läikkästä hiekkaa, jossa tavattiin jonkin verran pieniä kiviä.

Hautaustaso saavutettiin lopulta 73 cm syvyydessä ympäröivästä maanpinnasta mitattuna. Hautaustasossa hautakuvion pituus oli 76 cm ja leveys 24 cm. Sen muoto oli lähinnä soikea tai kulumistaan pyöristänyt suorakaide. Länsipuolella oli tummaa, jopa nokisen näköistä maata, mutta siitä ei tavattu lainkaan kiinteää hiiltä tai säilyneitä puujäännöksiä. Hautaustasosta otettiin maanäyte. Kuopan muodon ja koon perusteella kyseessä on ollut pienen lapsen hauta. Kuoppa oli kaivettu hiekkaan, pohjan muodon ollessa lähellä puolipyöreää. Vainajasta ei ollut säilynyt lainkaan luita.

Kuva 46. Hauta 2 [H2] koejassa 1S. Taustalla tiilinaivan itäseinää. Leikkauksessa erottuu alueelle tuodut täyttökerrokset (hiekkanekainen kerros ennen peltokerrosta). Kuvattu lounaaseen.

Kuva 47. Haudan 2 [H2] hautaustaso koejassa 1S. Hautaustason länsiosassa tummanruskea, runsaasti pieniä kiviä sisältävä alue. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Kuva 48. Hauta 2 [H2] pohjaan yksikkönä kaivettuna. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

3.3. Hauta 3 [H3]

Sijainti:	koeoja 2
Ruudut:	801/307,5-309
Suunta:	271 goonia
Syvyys:	122 cm (pohjaluku 85,76 m mpy)
Kartta:	kartat 5 ja 6
Löydöt:	rautanaula (TYA 951:3), luuta (TYA 951:6)

Hautaläikkä saatiin esille tiilinavetan koilliskulman vierestä koeojan 2 eteläpäästä. Alueella tavoitettiin noin 40 cm paksujen täyttömaakerrosten jälkeen taso 1. Koeojan poikki lounais-koillisuuntaisena kulkeva tummanruskean hiekan läikkä (yksikkö 2-5; kuva 19; kartta 5) tulkittiin todennäköiseksi hautakuvioksi. Jo tätä ennen kuvion pohjoisosasta oli saatu esille muutamia nyrkinkokoisia ja tätä hieman kookkaampia kiviä. Syvemmälle kaivettaessa kävi ilmi, että säännöllisen muotoinen hautakuoppa on sitä tehtäessä kaivettu em. kiviä sisältävän vanhemman likamaayksikön läpi.

Kuva 49. Hauta 3 [H3] hautausasossa koeojassa 1S. Taustalla tiilinavetan itäseinää. Kuvattu lounaaseen.

Hautakuvion kokonaan tutkimiseksi tehtiin sen jatkoksi sekä itä- että länsipuolelle laajennus. Länsipuolen laajennusta kaivettaessa kuviosta, sen länsipään läheltä löytyi kookas rautanaula (kuva 20; TYA 951:3). Rautanaula on joutunut hautaan sitä vainajan siihen laskemisen jälkeen täytettäessä, sillä se ei irrallisena kuulunut mihinkään rakenteeseen. Hautakuoppa oli täysin säilynyt koskemattomana, vaikka hautakuvion lounaispään ja karkealla soralla täytetyn navetan perustuskaivannon väliin jäi ainoastaan 8 cm leveä koskemattoman vaalean hiekan alue. Esiin kokonaisuudessaan saatu hautakuvio oli muodoltaan varsin säännöllinen, lähes suorakaiteen muotoinen, kooltaan noin 190 x 45 cm (kuva 21).

Hautakuoppa oli kaivettu tiiviiseen hiekkamaahan. Rautanaulan lisäksi täyttömaassa havaittiin yksi noin 15 x 10 cm kokoinen kivi. Täytössä tavattiin myös yksittäisiä hiilenkappaleita eri syvyyksissä. Pääkallon korkein kohta saatiin esiin 101 cm ympäröivän maan pinnasta mitattuna, noin 50 cm koskemattoman hiekkakerroksen pintaa syvemmältä. Hautausasossa maa oli hienoa, läikikästä hiekkaa, jossa oli vähän hiiltä eikä lainkaan kiviä. Hautausasossa haudan suunta oli 271 goonia. Hautakuvion pituus oli 198 cm ja sen leveys pääpuolella 37 cm, keskellä 35 ja jalkopäässä 35 cm. Haudassa ei tavattu jälkiä arkusta.

Kuva 50. Haudan 3 [H3] lounaispää hautausmaassa. Kuvattu lounaaseen.

Osa vainajan luista oli säilynyt (kuvat 50 ja 51). Osteologisen analyysin perusteella vainaja on ollut aikuinen, sukupuoleltaan mahdollisesti nainen (Liira 2019, 6). Osa luista oli säilynyt maastossa vain täyttömaata tummempana ja aavistuksen kiinteämpänä läikkänä, jota ei voitu ottaa talteen. Vainajan pituudeksi maastossa mitattiin kallon laelta nilkkaluun kärkeen noin 175 cm. Haudan pohja tavoitettiin lopulta 122 cm syvyydellä.

Kuva 51. Haudan 3 jalkopää hautausmaassa. Kuvassa erottuvat oikea sääriluu ja kantaluu. Pohjoinen yläoikealla.

Haudan pohjoispuolella kuoppa leikkautui tätä vanhempaan kivirakenteeseen. Melko kookkaita kiviä tavattiin noin 40–50 cm syvyydessä hautakuopan reunan myötäisesti lähes metrin matkalla, pääasiassa yhdessä kerroksessa (kuvat 52-53; kartta 6). Kiveyksen alta tavattiin 35 x 28 cm kokoinen ja noin 20 cm syvä hiilen- ja noensekainen ruskea hiekka, josta otettiin talteen maanäyte (kuva 54). Kiveyksestä tai hiekkamaasta ei tehty löytöjä, joten rakenteen tarkempaa luonnetta ei voida selvittää.

Kuva 52. Hauta 3 [H3] pohjaan kaivettuna. Pohjoinen yläoikealla.

Kuva 53. Haudan 3 [H3] pohjoispuolella sijaitseva kiveys paikoillaan. Pohjoinen yläoikealla.

Kuva 54. Haudan 3 [H3] pohjoispuolella sijaitsevan kiveyksen alla ollut hiilen- ja noensekainen maa-alue. Kuvattu luoteeseen.

Kuva 55. Vierekkäiset ruumishaudat 4 ja 5 [H4 ja H5] koejassa 2 hieman dokumentoitua tasoa 1 syvemmälle kaivettuna. Pohjoinen yläoikealla.

3.4. Hauta 4 [H4]

Sijainti: koeja 2
Ruudut: 803/306-307
Suunta: 272 goonia
Syvyys: 99 cm (pohjaluku 86,15 m mpy)
Kartta: kartta 5
Löydöt: -

Koeajan 2 tasossa 1 havaittiin puolipyöreä kuvio ruutujen 803-804/308 rajalta, koeajan länsireunasta. Kuvio erottui puhtaasta vaaleasta hiekasta tummanruskeana läikikkäänä maana. Kuvion tutkimiseksi kokonaisuudessaan avattiin likamaakuvion jatkoksi länsipuolelle laajennusalue (kuva 23; kartta 5).

Havaittu kuvio osoittautui laajennusta tehtäessä haudan 5 läikäksi. Tämän vierestä paljastui toinen samansuuntainen todennäköinen hautakuvio [H4], jota ryhdyttiin tutkimaan samanaikaisesti kuvion 5 kanssa (kuva 55).

Kuva 56. Haudan 4 [H4] jalkopääty hautaustasossa. Hautakuvio erottuu tummanruskeana läikikkäänä maana puhtaassa vaaleassa hiekassa. Pohjoinen ylävasemmalla.

Haudan 4 täyttömaa oli tummanruskeaa läikikästä hiekkaa, joten se erottui hyvin sitä ympäröivästä vaaleanruskeasta puhtaasta maasta. Noin 10 cm tasoa 1 syvemmälle kaivettaessa havaittiin haudan pääpuolella kooltaan noin 3 x 1,5 cm hiiltymättömän puun pala. Tämän puun syyt kulkivat haudan pituussuunnan mukaisesti. Hieman syvemmältä haudan länsipäädystä havaittiin poikittain edelliseen nähden (eli haudan lyhyen sivun suuntaisesti) noin 5 x 2 x 1 cm kokoinen puunkappale.

Hautaustason todennäköinen pinta tavoitettiin 82 cm maan pinnasta mitattuna ja sen pohja 99 cm syvyydessä. Haudan suunnaksi mitattiin 272 goonia. Kuvion pituus oli 181 cm ja se oli muodoltaan lähellä suorakaidetta. Haudan leveydeksi mitattiin 31 cm. Hauta oli kaivettu tiiviin saven pintaan. Pohja osoittautui suhteellisen tasaiseksi, mutta pohjan muoto kohosi molempiin päihin muutamia cm.

Täyttömaan ylimmistä kerroksista löytyi jonkin verran kiviä. Syvemmältä hautakerroksesta ei kuitenkaan enää tavattu lainkaan hiiltä tai kiviä. Kuopan muodon ja koon perusteella kyse on todennäköisesti ollut aikuisesta vainajasta. Hauta osoittautui täysin löydöttömäksi eikä vainajastakaan ollut säilynyt lainkaan luita. Havaitut puujäännökset saattavat viitata ilman nauloja valmistettuun ruumisarkkuun.

3.5. Hauta 5 [H5]

Sijainti:	koeoja 2
Ruudut:	803-804/306-307
Suunta:	278 goonia
Syvyys:	88-94 cm (pohjaluku 86,33 m mpy)
Kartta:	kartta 5
Löydöt:	-

Koeojan 2 tasossa 1 havaittiin puolipyöreä kuvio koeojan länsireunasta, ruutujen 803-804/308 rajalta. Kuvio erottui vaalean puhtaan hiekan keskellä tummempana maana. Kuvion tutkimiseksi kokonaisuudessaan avattiin likamaakuvion jatkoksi länsipuolelle laajennusalue (kuva 23; kartta 5).

Havaittu kuvio osoittautui laajennusta tehtäessä haudan 5 täyttömaaksi. Aivan tämän vieressä sijaitsi hauta 4 (ks. edellinen hautakuvaus). Haudan 5 täyttömaa oli tummanruskeaa läikikästä hiekkaa, joten se erottui hyvin sitä ympäröivästä vaaleanruskeasta puhtaasta maasta. Tasossa 1 vierekkäiset kuviot 4 ja 5 vaikuttivat leikkaavan toisensa niin, että hauta 5 olisi hautaa 4 vanhempi (kartta 5; kuva 55).

Hautaustason pinta saavutettiin noin 75 cm syvyydessä. Hauta erottui suorakaiteen muotoisena kuviona, jonka pituus oli 92 cm. Leveys päädyissä oli 30 cm. Täyttömaasta tai hautaustasosta ei löytynyt lainkaan hiiltä tai kiviä. Kuopan muodon ja koon perusteella kyse on ollut lapsivainajasta. Hauta osoittautui täysin löydöttömäksi eikä myöskään vainajasta ollut säilynyt luita. Haudasta löytyi pieni kappale haudan pituussuunnan mukaisesti kulkevaa maatumatonta puuta, mutta sen kuulumista arkkuun ei voida pitää varmana. Hautaa tehdessä kuoppa on kaivettu tiiviiseen savikerrokseen asti. Savikerros alueella vietti alarinnettä kohti (etelään), ja myös hautakuopan pohja vietti kyseiseen suuntaan. Tästä syystä kuopan pohja tavoitettiin vaihtelevasti 88–94 cm syvyydestä.

Alueen (pätee hautojen 4 ja 5 kohdalla) maakerrokset olivat seuraavat: multakerros 6 cm, tämän jälkeen 13 cm karkean soran täyttö- tai tasoituskerros, jossa mukana myös laastia. Alla oli 18 cm paksuinen hiekkamultakerros, mahdollisesti alkuperäinen sekoittunut pintakerros tai vanha kyntökerros. Tämän alla tavattiin karkea hiekkakerros (19 cm) ja sen alla hienon hiekan kerros (25 cm) ennen tiivistä savipohjaa.

Vaikka vierekkäiset hautakuviot 4 ja 5 vaikuttivat leikkaavan toisensa, kaivaessa kävi ilmeiseksi, etteivät ne hautaustasossa koskettaneet toisiaan. Hauta 5 pohja oli selvästi hautaa 4 ylempänä, joten jälkimmäistä kaivettaessa lienee haudan sijaan ainoastaan hautakuoppaan (sen täyttömaahan) kajottu. Ylempien maakerrosten jälkien perusteella voidaankin päätellä, että hauta 5 on vanhempi kuin hauta 4.

Kuva 57. Vierekkäiset ruumishaudat 4 ja 5 [H4 ja H5] koejassa 2 hautausasoissaan. Pohjoinen yläoikealla.

3.6. Hauta 6 [H6]

Sijainti: koeoja 3
Ruudut: 806-807/299-300
Suunta: 271 goonia
Syvyys: 95 cm (pohjaluku 86,37 m mpy)
Kartta: kartta 8
Löydöt: luita (TYA 951:7)

Koeojaa 3 kaivettaessa tasoon 1 havaittiin ruutujen 806-807/299 rajalla osittain kaivausalueelle ulottunut lounais-koillissuuntainen todennäköinen hautakuvio. Kuvion tutkimiseksi kokonaan avattiin koeojaan sen itäpuolelle läikän alueelle ulottunut laajennusalue.

Tasossa 1 läikkä erottui (kuva 57) puhtaasta ruskeasta hiekasta vaaleanruskeana ja läikikkäänä hiekkana. Etenkin kuvion keskikohta muodosti läikkään hyvin noen- ja hiilensekaisen keskittymän. Läikkä oli tasossa 1 (n. 38 cm syvyydessä ympäröivästä maan pinnasta katsoen) kulmista pyöristyneen suorakaiteen muotoinen, leveyden vaihdellessa 37–40 cm välillä ja pituuden ollessa 132 cm.

Kuva 57. Hauta 6 [H6] koeojaan tehdyn laajennuksen jälkeen tasossa 1. Hauta erottuu vaaleanharmaana läikikkäänä kuviona ruskeaa puhdasta pohjamaata vasten. Pohjoinen alaoikealla.

Kuva 58. Työkuva. Haudassa 6 [H6] säilyneitä luita kaivamassa osteoarkeologi Anne-Mari Liira.

Kallon pinta tuli esille 73 cm syvyydestä (kuva 59). Haudautason kohdalla hautakuvio oli suorakaiteen muotoinen, sen pituuden ollessa 121 cm ja leveyden länsipuolelta 31 cm. Kallon lisäksi myös muita luita oli säilynyt (kuva 58). Sääriluiden perusteella mitattuna haudan suunnaksi voitiin määritellä 271 goonia. Täyttöhiekassa tavattiin pieniä kiviä pohjan lähellä. Osteologisen analyysin perusteella vainaja on lapsi, noin 9–13 vuotias (Liira 2019, 7). Luita lukuun ottamatta hauta oli täysin löydötön ja rakenteeton. Arkusta ei saatu merkkejä, mutta kuopan pohjan muoto oli tasainen (kuva 60).

Kuva 59. Haudan 6 [H6] hautautaso, haudan lounaispäätty. Pohjoinen alaoikealla.

Kuva 60. Hauta 6 [H6] pohjaan kaivettuna. Kuvattu luoteeseen.

3.7. Hauta 7 [H7]

Sijainti: koeoja 3
Ruudut: 808-809/298-299
Suunta: 259 goonia
Syvyys: 71 cm (pohjalukema 86,56 m mpy)
Kartta: kartta 8
Löydöt: luita (TYA 951:7)

Koeojan 3 tasosta 1 tuli esille ruutujen 808-809/299 rajalta osittain kaivausalueelle ulottunut lounais-koillisuuntaisen todennäköisen hautakuvion osa. Kuvion tutkimiseksi kokonaan avattiin koeojaan sen länsipuolelle läikän alueelle ulottunut laajennusalue.

Tasossa 1 noin 30 cm syvyydellä kuvio erottui tummanruskeana sekoittuneena, osin noensekaisena hiekkana ruskeaa koskematonta hiekkaa vasten (kuva 29). Kyseessä oli muodoltaan lähinnä kulmista pyöristynyt suorakaide. Kuvion pituus oli 78 cm leveyden vaihdellessa 27–31 cm välillä.

Syemmälle kaivettaessa ei hiiltä tai nokimaata enää tullut vastaan. Kallon pinta tuli vastaan vajaan 60 cm syvyydessä. Hautausastossa kuvio oli 77 cm pitkä, leveyden ollessa lounaispäädyssä 31 cm, hautauksen keskellä 30 cm ja jalkopäädyssä 29 cm. Vain pieni osa vainajan luista, pääkallo, oli säilynyt. Osteologisen analyysin perusteella vainaja on ollut lapsi, noin 3 vuotias (Liira 2019, 8). Luita lukuun ottamatta hauta oli täysin löydötön ja rakenteeton. Arkusta ei tavattu lainkaan merkkejä. Kuopan pohjan poikkileikkaus oli tasainen.

Kuva 61. Hauta 7 [H7] koeojaan tehdyn laajennuksen jälkeen pohjaan kaivettuna. Kuvattu länsiluoteeseen.

Kuva 62. Hauta 7 [H7] tasossa 1. Pohjoinen yläoikealla.

Kuva 63. Hauta 7 [H7] hautaustason pintaosissa. Pohjoinen yläoikealla.

Kuva 64. Hauta 7 [H7] hautausasossa. Pohjoinen yläoikealla.

Kuva 65. Hauta 7 [H7] pohjaan kaivettuna. Pohjalta tuli vastaan savipitoinen ja tiivis vaalea hiekka. Pohjoinen yläoikealla.

3.8. Hauta 8 [H8]

Sijainti:	koeja 1N
Ruudut:	798-799/314,5-315,5
Suunta:	283 goonia
Syvyys:	105 cm (pohjaluku 85,59 m mpy)
Kartta:	kartta 3
Löydöt:	-

Koejasta 1N havaittiin tasossa 1 soikea läikkä [N6], todennäköinen haudan likamaakuvio. Kuvion koko tasossa oli noin 100 x 60 cm eikä se ulottunut kokonaan koeajan alueelle idässä. Syvemmälle kaivettaessa kuitenkin huomattiin, että hautakuvio pienenee siinä määrin, että se on mahdollista kaivaa kokonaisuudessaan ilman kaivausalueen laajentamista.

Maa oli hautakuvion keskellä läikikästä sekoittunutta ruskeaa hiekkaa, reunoilla tiivistä ruskeaa hiekkaa. Kuviosta ei havaittu missään syvyydessä kiviä, hiiltä tai puujäännöksiä. Hautaustasossa noin 100 cm syvyydessä ympäröivästä maasta oli kuvion muoto soikeahko. Sen pituus oli 86 cm ja leveys pääpuolesta 40 cm, keskeltä 45 cm ja jalkopään läheltä 37 cm. Haudan pohjalla, 105 cm syvyydessä, tavattiin tiivis silttimäinen maa (kuva 66).

Kuopan muodon ja koon perusteella kyseessä on ollut pienen lapsen hauta. Kuoppa on kaivettu melko syvälle, pohjan poikkileikkauksen muodon ollessa lähes tasainen. Vainajasta ei ollut säilynyt lainkaan luita eikä myöskään merkkejä arkusta tavattu.

Kuva 66. Hauta 8 [H8] pohjaan kaivettuna. Pohjalta tuli vastaan tiivis savensekainen vaalea hiekka. Pohjoinen yläoikealla.

3.9. Hauta 9 [H9]

Sijainti: koeoja 1N
Ruudut: 797/313,5
Suunta: 264 goonia (arvio)
Syvyys: ei kaivettu pohjaan
Kartta: kartta 3
Löydöt: -

Hautakuvio todettiin ohuen vaalean ja puhtaaksi oletetun hiikkakerroksen alta koeojan länsiseinämää dokumentointia varten suoristettaessa. Vaalean hiekan alta tavoitettiin päädystä pyöristynyt, länsipäädystä profiiliin sisään jäävä säännöllinen, ruskean sekoittuneen hiekan alue. Esiin saatu osa todennäköisestä haudasta on 78 cm syvyydessä (tätä syvemmälle ei yksikköä kaivettu) pituudeltaan 65 cm ja leveydeltään 30 cm. Kyseessä on ilmeinen lapsen hauta.

Koeojan länsiseinämään tehdyn leikkauksen perusteella hautakuoppa kapenee selvästi alaspäin mentäessä. Hautakuviota ei vuonna 2017 tutkittu kokonaan.

Kuva 67. Hauta 9 [H9] koeojassa 1N noin 78 cm syvyydessä. Hautakuviota peitti ohut vaalean hiekan kerros (erottuu seinämässä multakerroksen ja tumman hautakuviion välissä).

3.10. Hauta 10 [H10]

Sijainti: koeja 1N
Ruudut: 795/313,5
Suunta: 256 goonia (arvio)
Syvyys: 62 cm
Kartta: kartta 3
Löydöt: -

Todennäköinen hautakuvio saatiin esille koejasta 1N koeajan länsiseinämää kuvaamista varten suoristettaessa. Ohuen vaalean hiekkakerroksen alta tavoitettiin soikeahko, länsipuolelta profiiliin jäävä, ruskeasta sekoittuneesta hiekasta muodostunut soikeahko likamaa-alue. Esiin saatu osa on pituudeltaan 50 cm ja leveydeltään vaihtelevasti noin 25–30 cm. Kyseessä on todennäköinen pienen lapsen hauta. Koeajan länsiseinämän leikkauksen perusteella hautakuoppa kapenee selvästi alaspäin mentäessä. Syvyys oli hiekkapinnan tasosta mitattuna 32 cm ja maanpinnasta mitattuna 62 cm. Koeajan länsipuolelle jäänyttä haudan todennäköistä pään puoleista lounaisosaa ei kaivettu. Koska hautaa ei tutkittu kokonaisuudessaan, sen kokonaispituus jäi selvittämättä. Tutkituilta osiltaan hauta oli täysin löydötön eikä orgaanista materiaalia ollut säilynyt.

Kuva 67. Hauta 10 [H10] koejassa 1N. Hautakuvio erottui koeajan länsileikkauksessa tummanruskeana läikkänä vaaleanruskean maan sisällä. Profiilia suoristettaessa, ennen haudan havaitsemista, kaivettiin keskikohta läikästä epähuomiossa pois.

Kuva 68. Hautat 9 [H9] ja 10 [H10] koejassa 1N. Hautakuvioiden tunnuksat selvennetty koeajan länsireunan leikkaukseen. Kuvattu lounaaseen.

3.11. Hautakuvio ruudussa 812/299

Sijainti:	koeaja 3
Ruudut:	812/299
Suunta:	274 goonia (arvio)
Syvyys:	ei kaivettu pohjaan
Kartta:	kartta 5
Löydöt:	-
Huomioita:	ei tutkittu kokonaisuudessaan

Hautakuvio saatiin koeajasta 3 esille pintamaan poiston jälkeen jo noin 15 cm syvyydessä. Selkeäksi se muodostui dokumentoidussa tasossa 1 noin 33 cm syvyydessä (kuva 32). Kuvio saatiin esille vain osittain sen länsipuolen jäädessä kaivamattomalle alueelle. Hautakuvio muodostui tummasta läikkikästä hiekasta erottuen selvästi vieressä olevasta koskemattomasta, vaaleasta hiekasta.

Kuvion suurin esille saatu pituus tasossa 1 oli 53 cm ja sen leveys kaivetun länsireunan lähellä oli 48 cm. Hautakuviota ei kaivettu tasoa 1 syvemmälle, joten esimerkiksi sen kokonaispituus jäi selvittämättä. Esiin otetun hautakuvion koon perusteella kyse on kuitenkin aikuisen vainajan haudasta. Myöskään koeajan länsipuolelle jäänyttä haudan todennäköistä pään puoleista osaa ei otettu esille. Tutkituilta osiltaan hautakuvio oli täysin löydötön.

4. Peltoalueen prospektointi

Koska tutkimusten alkuvaiheessa Aimalan kirkkomaan epäiltiin ulottuneen rinteiden alaosaan nykyiselle pellolle asti, pyrittiin myös tätä aluetta tutkimaan laajemmin eri menetelmillä. Talven yli sängellä ollutta peltoaluetta ei voitu pintapoimia, mutta sen sijaan sitä ryhdyttiin prospektoimaan metallinilmäsimillä sekä tutkimusryhmän omin voimin että paikalle kutsuttujen harrastajien avulla. Muinaisen Pirkanmaan Etsijät -etsintäryhmän vastuullisen työskentelyn ansiosta Aimalankankaaseen ja Kirkkojärveen rajoittuva Littusen peltoalue saatiin käytyä otantana varsin kattavasti läpi. Mitään selkeästi Aimalan kirkkoon edes ajallisesti liitettävää keskiaikaista materiaalia ei pellolta saatu talteen. Tämä oli oikeastaan odotettavissakin, sillä kirkkoon mahdollisesti liittyvän esineistön voidaan ajatella keskittyneen pääasiassa kirkon kivijalan sisään ja sen lähituntumaan. Lisäksi keskiaikaiseksi tunnistettava materiaali on muun muassa historiallisten kylätonttien läheisyydessä varsin harvinaista.

Muutoin peltoalueelta talteen saatu materiaali oli varsin monipuolinen, antaen keskiaikaa lukuun ottamatta läpileikkauksen alueen historiasta rautakauden loppupuolelta noin 900-luvulta aina 1900-luvulle asti. Kun samaa peltoa vuonna 1994 pintapoimittiin arkeologisen perusinventoinnin yhteydessä, löydettiin siitä lähinnä 82 m mpy korkeuskäyrän yläpuolelta tarkemmin ajoittamattoman aineiston ohella lähinnä kivikauteen liittyvää keramiikkaa sekä kvartsi-, pii- ja kiviesineitä ja -iskoksia (Vuorinen 1995, 75-80).

Vuoden 2017 prospektoinnissa kaikki löydöt otettiin talteen yksitellen ja niiden sijaintitiedot määritettiin RTK-GPS-laitteella. Peltolöydöistä noin puolet talletettiin konservoituna TYA:n kokoelmiin (:8-72). Selkeästi teollista tuotantoa olevat esineet ja sellaisten katkelmat jätettiin luetteloimatta. Kaikista löydöistä, myös kokoelmiin luetteloimattomista, on kuvat ja perustiedot kootusti Helen Mettälän Turun yliopiston arkeologian oppiaineeseen tekemässä proseminarityössä (Mettälä 2018).

Vanhimmat varmasti tunnistetut löydöt olivat rautakauden loppupuolelle ajoittuvia esineitä, joista mainittakoon kaksi pronssista vyön helaa (:11, :24), yksi mahdollisen tasavarsisoljen katkelma (:54), itämaisen rahan kappale (:55) sekä häränsilmäkuviainen punnus (:17). Nämä löydöt (kuvat 70-74) keskittyvät heti Littusen päärakennuksen etelä- ja kaakkoispuolella alkavalle hiekkapitoiselle loivalle peltorinteelle. Toinen keskittymä oli peltoalueen keskellä lähempänä rantaa sijaitsevalla matalalla hiekkapitoisella kumpareella, tiilinavetan eteläseinästä noin 160 m eteläkaakkoon. Metallikuonan ja sulaneen pronssin kappaleet saattavat nekin liittyä rautakautiseen toimintaan (:8, 15, 18, 20, 22, 47, 62, 64) kuten myös osa pronssi- ja kuparipellin kappaleista (:16, 19, 23, 26, 41, 50, 58, 61) sekä pronssivartaiden palat (:44, 49). Vuoden 2017 tutkimusten myötä kuva peltoalueen esihistoriallisten muinaisjäännösten suhteen monipuolistui huomattavasti, sillä alueelta tunnettiin aiemmin vain lähinnä kivikauteen liittyvää keramiikkaa sekä kvartsi-, pii- ja kiviesineitä ja -iskoksia.

Kuva 69. Tiilinavetan edustalta löytynyt ortodoksiristin katkelma. Kuva Anu Kinnunen / Arkebuusi osk.

Vuoden 2017 peltolöydöistä mainittakoon lisäksi kuriositeettina pronssista valmistettu ristiriipuksen katkelma (TYA 951:27), joka tyyliältään voi periaatteessa ajoittua jo keskiajan loppupuolelle, mutta lienee kuitenkin tätä nuorempaa valmistetta. Kappale on ortodoksirivistä, jollaisia on saman mallin mukaan valmistettu hyvin pitkän ajan kuluessa. Pellolle se on voinut päätyä lähinnä 1700-luvun alkupuolelta. Ristin katkelma löytyi pellolta tiilinavetan eteläseinästä vajaa 30 metriä etelään. (kuva 69) Talteen otettiin myös muita historiallisen ajan löytöjä, kuten piipunhattu ja piippurassi (kuva 75).

Kuva 70. Itämaisen hopearahanan katkelma. Kuva Anu Kinnunen / Arkebuusi osk.

Kuva 71. Häränsilmäkoristeltu punnus. Kuva Anu Kinnunen / Arkebuusi osk.

Kuva 72. Neliömäinen koristehela. Kuva Anu Kinnunen / Arkebuusi osk.

Kuva 73. Pronssisen soljen katkelma. Kuva Anu Kinnunen / Arkebuusi osk.

Kuva 74. Koristeltu helan katkelma. Kuva Anu Kinnunen / Arkebuusi osk.

Kuva 75. "Piippurassi". Kuva Anu Kinnunen / Arkebuusi osk.

5. Yhteenveto ja tulokset

Lempäälän Aimalan Aimalankankaan arkeologiset tutkimukset Littusen pihapiirissä toteutettiin vuoden 2017 aikana 15.-27.5. välisenä ajankohtana. Alueelle kaivettiin kaikkiaan kolme koeojaa ja viisi koekuoppaa. Lisäksi prospektoitiin metallinilmaisimilla Kirkkojärven ja Aimalankankaan väliin jäävää peltoaluetta.

Tutkimusalueelta 1950-luvulla rakennetun tiilinetan ympäristöstä löydettiin useita ruumishautoja, joista kymmenen tutkittiin joko kokonaan tai lähes kokonaan. Alueelta todettiin näiden lisäksi useiden muiden hautojen likamaakuvioita, joita ei tutkimusten aikana kaivettu pintamaan poistamista syvemmälle. Tutkittujen ruumishautojen osalta vainajien joukossa oli sekä aikuisia että lapsia. Hautojen luuainesta oli säilynyt neljässä haudassa kymmenestä. Kaikki haudat olivat täysin esineettömiä. Haudoista löytyi ainoastaan yksi täyttömaahan päätnyt kookas rautanaula. Yksiselitteisesti arkkuihin kuuluvia rakenteita ei löydetty, mutta joissakin haudoissa oli säilynyt pieniä määriä puuta. On mahdollista, että ainakin osa vainajista on laskettu hautaan pelkkiin liinoin tai muihin peitteisiin käärittynä.

Ruumishaudat sijaitsivat suhteellisen lähellä toisiaan, mutta hautakuopat olivat kuitenkin yksittäin kaivettuja. Mahdollisesti haudat on hautaamisen jälkeen merkitty jollakin maan pinnalle näkyvällä tavalla. Esimerkiksi jo 1700-luvun pitäjänkertomuksessa mainitaan paikalla sijainneet hautakivet, joista ei kuitenkaan ole tarkempia kuvauksia käytettävissä. Kyse saattaa olla yksinkertaisista pystykivistä, jollaisista ei tutkittujen hautojen kohdalla vuoden 2017 kaivauksista saatu merkkiäkään. Viimeisetkin kivet lienee poistettu aluetta viljelykseen otettaessa. Ainoa mahdollinen kivinen hautamerkki erottui pintaosistaan Lahdenkyläntien ja tiilinetan välisellä nurmeltuneella pihamaalla koeojan 2 lähellä. Kivi ei välttämättä ajoitu keskiaikaan, sillä kyse voi luonnollisesti olla myös jonkin aivan muun rakenteen osasta.

Aimalassa hautojen, sekä kokonaan tutkittujen että tutkimatta jääneiden hautakuvioiden, pääsiallinen ilmansuunta oli lähinnä länsilounas-itäkoillinen eli paikalla vallitseva Aimalankankaan suunta. Pohjaan tutkittujen hautausten syvyys vaihteli 62 cm:n ja 122 cm:n välillä. Syvyyslaskelmat tehtiin nykyisestä maan pinnasta hautakuopan pohjaan mitaten, joten myöhemmän maankäytön mahdollisia vaikutuksia hautojen syvyyteen ei ole huomioitu. On kuitenkin todettava, että paikalle on 1900-luvun aikana tuotu runsaasti täyttömaata. Alueella havaittiin myös jälkiä todennäköisestä hiekanotosta. Yleisesti ottaen pieniä lapsia vaikuttaisi haudatun matalampiin hautakuoppiin kuin aikuisia vainajia. Aineisto on kuitenkin tässä tapauksessa liian suppea yleistävien johtopäätelmien tekoon. Hautojen huomattavakin syvyysvaihtelu, kuten myös ilmansuuntien kymmenien asteiden heitto, on keskiaikaisille ja tätä nuoremmillekin ruumishautoille varsin tyypillinen piirre.

Arkeologisten havaintojen perusteella kohde tulkittiin keskiaikaiseksi jo kenttätöiden aikana. Kohteen käyttöajankohtaa kuitenkin tarkennettiin näytteistä tehdyillä radiohiilianalyseillä (taulukko 1). Tulosten perusteella koeojasta 1 tutkittu lapsen hauta (H1) ajoittuu aikavälille 1320–1350 tai vuosiin 1390–1415. Koeojasta 2 kaivetun aikuisen haudan (H3) ajoitus on vuodet 1295–1325, 1345–1370 tai 1375–1395. Koeojasta 3 ajoitetun haudan 6 tulosta on tulkittava kriittisesti näytteen korkean C/N-arvon takia: annetulla tuloksella hauta ajoittuisi vuosien 1414–1437 väliin. Samasta koeojasta tutkittu hauta 7 ajoittuu joko vuosien 1320–1349 tai 1392–1410 välille. Esitetyissä tuloksissa on tilastollinen

virhemarginaali, jonka sisään ajoitus osuu noin 68 % todennäköisyydellä. Hauta-ajoitusten perusteella kohteen käyttö hautausmaana ajoittuu pääasiassa 1300-luvulle, mutta sen käyttö on voinut alkaa jo 1200-luvulla jatkuen aina 1400-luvun alkuun asti.

Ajoitusnäyte	Laji	Alue	Yksikkö	Ajoitustulos	Kalibroitu tulos 1 sigman (68,2 %) tarkkuudella
Ua-56547	Luu	Koeoja 1	Hauta 1	562±27	1320-1350 (34,5 %) 1390-1415 (33,7 %)
Ua-56548	Luu	Koeoja 2	Hauta 3	619±27	1295-1325 (27,7 %) 1345-1370 (26,3 %) 1375-1395 (14,2 %)
Ua-64907	Luu	Koeoja 3	Hauta 6	499±32	1414-1437 (68,0 %) Huom! Korkea C/N-arvo
Ua-64908	Luu	Koeoja 3	Hauta 7	570±29	1320-1349 (41,1 %) 1392-1410 (27,0 %)

Taulukko 1. Tulokset Lempäälän Aimalan Littusen ruumishautojen radiohiiliajoituksista.

Vaikka ensimmäisiä kirkkoja on usein ajateltu perustetun jo esikristillisten kulttipaikkojen yhteyteen tai jopa sellaisten päälle, ei koetutkimuksissa Aimalasta löydetty jälkiä esimerkiksi keskiaikaa vanhemmasta hautapaikasta. Koeojasta 1 löydyntynyt keramiikka-astian puolikas ajoittuu tyyliltään lähinnä rautakauden loppupuolelle, vuosisatoja kirkkoa vanhemmaksi, eikä näiden välillä ole paikalla todettua suoraa jatkumoa. Karkeasekoitteen, mutta melko sileäpintaisen astian sisäpinnassa havaittiin jonkin verran karstaa, jolloin astian ajoittaminen myös radiohiilimenetelmällä oli mahdollista. Koska tutkimuksissa haluttiin saada selville keramiikan ajallinen suhde paikalla sijaitseviin ruumishautoihin nähden, teetettiin jälkitöiden yhteydessä radiohiiliajoitus sekä karstasta että astian alta löytyneestä hiilestä. Hiili ajoittui vuosien todennäköisimmin vuosien 860–970 ja karsta vuosien 880–975 väliin, molemmat siis viikinkiajalle (taulukko 2). Vastaavanlaisia saviastian kappaleita löydettiin tästä noin 150 metrin etäisyydeltä, kun Lahdenkyläntiellä tehtiin vuonna 2007 siirtoviemärihankkeeseen liittyviä pelastuskaivauksia. Havainnot siellä viittasivat ainakin viikinki- ja ristiretkiaikaiseen asuinpaikkaan, mutta mahdollisesti harjun päällä myöhemmin tuhoutuneella sora-alueella on ollut myös rautakautinen polttokalmisto. Joka tapauksessa alueella on ollut muuta ihmistoimintaa jo kauan ennen kirkon ja kirkkomaan perustamista Aimalaan, itse asiassa jo kivikaudelta lähtien. Vuoden 2017 havaintojen perusteella Aimalankankaalla myöhemmän kirkkomaan alueella lienee sijainnut rautakautisen asuinpaikan jonkinlainen toiminta-alue.

Ajoitusnäyte	Laji	Alue	Yksikkö	Ajoitustulos	Kalibroitu tulos 1 sigman (68,2 %) tarkkuudella
Ua-56549	Hiili (keramiikka-astian alta)	Koeoja 1	Yksikkö N4	1150±27	770-790 (6,0 %) 820-840 (3,0 %) 860-970 (59,1 %)

Ua-57770	Keramiikan sisäpinnan karsta	Koeoja 1	Yksikkö N4	1133±34	880-975 (68,2 %)
----------	------------------------------	----------	------------	---------	------------------

Taulukko 2. Tulokset Lempäälän Aimalan Littusen hiili- ja karsta-ajoituksista.

Jo 1700-luvulta lähtien talletettujen paikallistarinoiden perusteella Aimalassa olisi sijainnut Vesilahden ja Lempäälän muodostaman yhteisen kirkkopitäjän vanhin, 1400-luvun alkupuolella tuhoutunut kirkollinen rakennus. Nyt löytyneiden ruumishautojen perusteella kyseessä on hyvin todennäköisesti Aimalan kirkkoon liittyvä, lähinnä 1300-luvulle ajoittuva kirkkoma. Viimeistään seurakuntien perustamisten myötä vainajien hautaamiset keskitettiin kirkkorakennusten ympärille. Koska hautaaminen oli keskiajalla kirkon tarkasti säätelemä toimitus, on oletettavaa sijoittaa Aimalan kirkko hautapaikan lähiympäristöön. Näin myös 1700-luvulta lähtien toistetut tarinat alueella havaituista kirkon peruskivistä ja hautamerkeistä kohtaavat alueella konkreettisesti.

Vuoden 2017 tutkimuksissa ei saatu havaintoja varsinaisesta kirkkorakennuksesta. Tilanne lienee tutkimuksellinen, sillä työhön käytetty tutkimusaika oli varsin lyhyt, avatut alueet olivat suhteellisen pieniä (koeojat ja -kuopat yhteensä noin 114 m²) ja ne sijoitettiin pihapiirissä melko suppealle alalle lähelle toisiaan. Mahdollisuuksia kirkkorakennuksen paikan löytymiseksi alueelta voidaan pitää poikkeuksellisen hyvinä, huolimatta 1800-luvulla alkaneesta maankäytön voimistumisesta paikalla. Ajallisesti keskiaikaan sijoittuvien hautojen myötä ei ole syytä epäillä 1700-luvulla ja vielä 1800-luvullakaan tehtyjä havaintoja paikalla sijainneista ja 1800-luvulla kivenavettaan siirretyistä kirkon kivistä (kuva 76). Jos kirkon paikkaa ei 1900-luvun puoliväliin tultaessa ole kokonaan tuhottu, ovat jäännökset siitä tulevissa tutkimuksissa todennäköisesti löydettävissä. Osia siitä on voinut tuki hävitä, sillä esimerkiksi 1950-luvulla rakennettu tiilinavetta sijaitsee ainakin osittain hautausmaan päällä. Myös 1800-luvulla mainittu hiekanotto on todennäköisesti tuhonnut ainakin paikalla sijainneita ruumishautoja.

Kuva 76. Edustalla Littusen vanhan kivenavetan (ometan) rauniot ja taustalla uusi, vuonna 1952 valmistunut tiilinavetta. Kivenavettaa rakennettaessa siihen olisi 1800-luvulla vedetty kiviä myös Aimalan kirkon paikalta.

Vuoden 2017 tutkimushavaintojen perusteella tarinat Aimalan kirkonpaikasta ja tulkinnat sen ajoituksesta näyttävät pääosin pitävän paikkansa. Nyt saatuja ajoitustuloksia voidaan myös käyttää tukemaan ajatusta Aimalan kirkon ja kirkkomaan jäämisestä pois 1400-luvun alkupuolella, vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä. Mikäli kirkonpaikka saadaan mahdollisissa tulevilla jatkotutkimuksissa Aimalasta päivänvaloon, voitaisiin myös sen rakentamisajankohdasta saada tarkempaa tietoa kaivaushavaintojen lisäksi myös luonnontieteellisillä analyyseillä. Tutkimustulosten kautta voidaan vastata laajemmin myös moniin alueen historiallista ja seurakunnallista kehitystä käsittäviin kysymyksiin.

Turussa 14.2.2020

Juha Ruohonen, arkeologi

Lähteet, raportit ja kohdetta käsittelevä kirjallisuus

Arkistolähteet

Adel, Vadim 2007. Lempäälä Aimalankangas. Koekaivaus kivi- ja rautakautisella asuinpaikka- ja kalmistoalueella 2006. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Geographisk Charta öfver Lempälä sochn uti Storfurstendömet Finland [1760-1762]. Lantmäteristyrelsens leverans 1850, nr 126. Riksarkivet, Stockholm.

Liira, Anne-Mari 2019. Lempäälä Aimala Aimalankangas Littunen (kirkkomaan) 2017. Osteologinen analyysi. Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto.

Mettälä, Helen 2018. Löytöaineistosta tulkintoihin. Aimalankankaan peltoalueelta vuonna 2017 löydetty metalliesineet. Arkeologian proseminariesitelmä. Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto.

Palmroth, R. J. 1952. Käynti Lempäälän Aimalan kylän Littusen talossa 24/5 52. Museoviraston arkisto.

Pellinen, Hanna-Maria 2007. Lempäälä Aimalankangas- Kaivun valvonta ja kaivaus moniperiodisella asuinpaikalla. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Poutiainen, Hannu 2007a. Lempäälä Aimalankangas. Pelastuskaivaus moniperiodisella asuinpaikalla 2007. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Poutiainen, Hannu 2007b. Lempäälä Aimalankangas. Esihistoriallisen asuinpaikan pelastuskaivaus 2007. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Voionmaa, Jouko 1935. Kertomus tarkastusmatkasta, jonka allekirjoittanut Muinaistieteellisen Toimikunnan määräyksestä teki Lempäälän Aimalan kylän Littusen talon maalla olevalle venekirveshautapaikalle 25.5.1935. Museoviraston arkisto.

Vuorinen, Juha-Matti 1995. Lempäälä. Arkeologinen inventointi toukokuussa 1994. Kenttätyöt: Marja Sipilä. Tampereen museot. Museoviraston arkisto.

Kirjallisuus

Adel, Vadim & Pellinen, Hanna-Maria & Poutiainen, Hannu 2008. Arkeologisia tutkimuksia Lempäälän Aimalankankaalla. Pirkanmaan alta: arkeologisia tutkimuksia 9. 7-29.

Arajärvi, Kirsti 1959. Lempäälän historia. Tampere.

Edner, Erik 1753 [1964]. Kuvaus Lempäälän seurakunnasta vuodelta 1753. Lempäälän joulukirja 1964: 4-10.

Heikel, A. O. 1882. Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 38.

Liira, A.-M. & Ruohonen, J. 2019. Käärinliinoihin kätkeytyt. Aimalan kirkkomaan vainajien kertomaa. Lempäälän Joulu 2019, 4-6.

Ruohonen, J. 2018. Taruista todeksi. Aimalan keskiaikaisen kirkon jäljillä Lempäälässä. Hiisi 1/2018, 12-20.

Ruohonen, J. 2018. Oli kirkko Aimalassa. Arkeologiset tutkimukset Lempäälässä 2017. Lempäälä-Seura ry.

Ruohonen, J. 2020. Koekaivaukset keskiaikaisella Lempäälän Aimalan kirkkomaalla. Pirkan maan alta 2019 (16), 46-61.

Skogman, David 1864. Kertomus matkoiltani Satakunnassa muistojuttuja keräämässä. Suomi. Kirjoituksia isänmaallisista aiheista. Toinen jakso, 2. osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 123-162.

Åbo Tidningar 23.5.1791. Anmärkningar om Lempelä Socken i Tawastehus Län.